

Nysa — prawie jak Rzym

MATERIAŁY EDUKACYJNE
WYDANE Z OKAZJI
800-LECIA NYSY

OPOLE 2023

Nysa – prawie jak Rzym

MATERIAŁY EDUKACYJNE
WYDANE Z OKAZJI 800-LECIA NYSY

Małgorzata Blach-Margos
Justyna Sowińska
Aleksandra Starczewska-Wojnar

Archiwalne Źródła Tożsamości
Materiały edukacyjne, 5

Konsultacja naukowa:

dr Bernard Linek

Recenzja:

dr hab. Marek Białokur, prof. Uniwersytetu Opolskiego

Projekt graficzny:

Katarzyna Mular

Koncepcja wystawy:

Karolina Reczyńska

Copyright by Archiwum Państwowe w Opolu / Instytut Śląski, 2023

Fontanna Trytona na tle kamienic, 1934-1938
fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/20/256

ABONNEMENT SUS

Theater
in
Reihe.

Dienstag den 24. März 18

wird von der
Butenop'schen Königlich concessionirten Sch
aufgeführt.

Die
Familie Monete
oder:
Kette und Hand

Neue Parodie eines schon oft parodirten Stoffes in 3 Akten, von Rest

Personen:

Rampsamperl, Erbe unzähliger magischer Herrschaften — — —
Eierkuchen, ein Zauberer, Rampsamperl's Erzieher, ein guter Mann, aber langweilig — — —
Stulpenstiefel, Rampsamperl's Reitknecht, Erfinder des Koffhaares und der gläsernen — — —
Poverinus von Monetenpfutsch, Besitzer v. Schuldenfeld, ein im zu Grunde gehen begriffener Ca — — —
Hyazintha, } dessen ledige Tochter — — —
Bella, }
Rosa, genannt Ruchengretel, seine miserabel gehaltene jüngste Tochter u. enorm maltra — — —
Wurler, Rampsamperl's Confusions-Rath und Haushofmeister — — —
Grobianetto, ein junger Genius — — —
Ein Jäger, } in Rampsamperl's Diensten — — —
Ein Bediente, }
Ein Schornsteinfeger — — —

Spis treści

7 — Wprowadzenie

9	.....	Początki Nysy
10	.....	Nysa – śląska siedziba biskupów
11	.....	Twierdza Nysa
12	.....	Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki
14	.....	Kościół św. Barbary
15	.....	Nyskie zabytki piśmiennictwa
16	.....	Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła
18	.....	Kościół Św. Krzyża
19	.....	Cmentarz Jerozolimski
20	.....	Kościół św. Dominika
22	.....	Rynek
24	.....	Ratusz
26	.....	Carolinum
28	.....	Teatr miejski

30 — Scenariusze

30	.....	SCENARIUSZ 1
		„Dlaczego Nysę nazywamy Śląskim Rzymem?”
37	——	KARTY PRACY do Scenariusza 1
48	.....	SCENARIUSZ 2
		„Czy tylko Toruń słynie z pierników?”
53	——	KARTY PRACY do Scenariusza 2
78	——	BIBLIOGRAFIA

Wprowadzenie

Szanowni Państwo,

w roku 2023 obchodzimy 800-lecie Nysy.

Początki Nysy okryte są tajemnicą – żadne współczesne źródło historyczne nie opisuje okoliczności jej powstania.

W opracowaniach przytaczany jest często dokument z 25 maja 1223 r., w którym biskup wrocławski Wawrzyniec zaleca wójtowi biskupiemu w Nysie lokować Niemców na terytorium biskupim w Ujeździe, określając przy tym jego obowiązki i przywileje. Wynika zatem, że Nysa istniała już wówczas jako miasto w sensie prawnym. Stąd też historycy sądzą, że miasto zostało lokowane wcześniej – może nawet ok. 1210 r.

Biorąc jednak pod uwagę, że wyżej wspomniany dokument jest pierwszym znanym pismem, w którym Nysa została wzmiankowana, przyjęto rok 1223 jako historyczny początek miasta.

Z okazji obchodów 800-lecia tego miasta oddajemy w Państwa ręce nowe wydawnictwo, na które składają się opracowane materiały archiwalne przedstawiające najważniejsze nyskie zabytki. Znajdują się wśród nich: pałac biskupi, system fortyfikacyjny, liczne budowle sakralne (np. bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki, kościół św. Barbary oraz kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła), Rynek, Carolinum czy też teatr miejski. To m.in. dzięki nim Nysa zyskała miano „Śląskiego Rzymu”. Jest ono motywem przewodnim wystawy zatytułowanej „Prawie jak Rzym. Nysa – 800-lecie miasta (1223-2023)”, na podstawie której powstało niniejsze opracowanie.

Zamieszczony w pracy materiał archiwalny uzupełniają dwa scenariusze zajęć: „Dlaczego Nysę nazywamy Śląskim Rzymem?” oraz „Czy tylko Toruń słynie z pierników?”. Lekcje te ukazują Nysę z jednej strony jako stolicę biskupią, a z drugiej jako centrum śląskiego rzemiosła.

Przygotowane scenariusze mogą być wykorzystane na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie oraz lekcjach wychowawczych. Poruszane kwestie związane z przedwojenną historią Nysy i losami jej mieszkańców mogą ponadto być prezentowane uczniom na lekcjach historii i kultury mniejszości narodowej niemieckiej, które są integralną częścią przedmiotu język niemiecki jako język mniejszości.

...nennung aller fallbezüglichen
Ansprüche. Gesamtschuldner
muss die Corporation.

§ 2.

Anteilnahme und Fortbildung, die
Kaufleute des Gesellschafter, die
sich an der Gründung, der Fortbildung
und der Verwaltung der Corporation
betheiligen müssen.

§ 3.

Die Corporation bei Gründung
muss in der Lage sein, die
Ansprüche der Mitglieder zu
befriedigen.

§ 4.

Die Corporation besteht aus
den Mitgliedern, die die
Ansprüche der Corporation zu
befriedigen sind.

Z okazji obchodów 800-lecia Nysy pragniemy Państwa zaprosić na sentymentalną podróż po zabytkach i zakątkach tego miasta. Przedstawione na poszczególnych tablicach obiekty i miejsca to tylko namiastka tego, co ma do zaoferowania to urokliwe miasto.

Początki Nysy są niejasne – żadne współczesne źródło historyczne nie opisuje okoliczności jej powstania. Z często przytaczanego w opracowaniach dokumentu z 25 maja 1223 r., w którym biskup wrocławski Wawrzyniec zaleca wójtowi biskupiemu w Nysie lokować Niemców na terytorium biskupim w Ujeździe – określając przy tym jego obowiązki i przywileje – wynika, że Nysa istniała wówczas już jak miasto w sensie prawnym. Stąd też historycy sądzą, że miasto zostało lokowane wcześniej – może nawet ok. 1210 r. Nysa przez długi czas była rezydencją biskupów wrocławskich. Ze względu na liczne obiekty sakralne (do dziś w Nysie jest 12 kościołów), Fontannę Trytona (wzorowaną na rzymskiej fontannie Berniniego), dobrze rozwijającą się gospodarkę (Rynek jako główne miejsce handlu i transakcji), szkolnictwo (Carolinum), czy też kulturę (Teatr Miejski w Nysie), a nawet system fortyfikacji (Twierdza Nysa) zyskała miano „Śląskiego Rzymu”.

Stoiska targowe wokół Fontanny Trytona, 1934-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Ratusz i kościół św. Jakuba i św. Agnieszki, 1915-1925

[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/8/0/159/434/7]

Panorama Nysy, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1876]

Nysa – widok z elewatora „Wielkiego Młyna”, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1876]

Kamienice i ratusz, 2009 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790]

Nysa – śląska siedziba biskupów

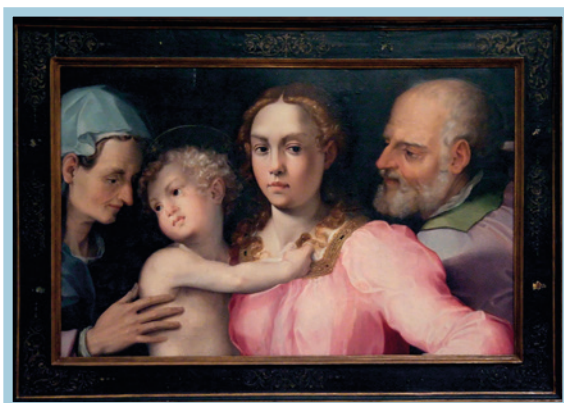
Nysa jest jednym z najstarszych miast śląskich. Przez wiele stuleci była związana z biskupstwem wrocławskim – od średniowiecza aż do 1810 r. (sekularyzacja dóbr kościelnych) była siedzibą biskupów, a także ważnym ośrodkiem artystycznym i kulturowym. Pasjonat historii, badacz dziejów Nysy, nauczyciel i archiwista August Kastner, podaje, że książę Bolesław Krzywousty użył położoną nad rzeką Nysą miejscowość jako twierdzę w trakcie wojen z Czechami.

Ważną rolę w historii miasta odegrało przekazanie przez księcia wrocławskiego Bolesława I Wysokiego kasztelanii otmuchowskiej i przyległych dóbr jego synowi Jarosławowi. Ten z kolei, sprawując w latach 1198-1201 urząd biskupa wrocławskiego, zapisał w testamencie swoim następcom Nysę jako stolicę biskupią. Te wydarzenia przyczyniły się do powstania księstwa nysko-otmuchowskiego, którego stolicą była Nysa. Niezależni od władzy świeckiej książęta-biskupi zaznaczyli tu swoją pozycję m.in. poprzez wznoszenie reprezentacyjnych budowli – ufortyfikowanego dworu (potem pałacu) biskupiego oraz kościoła farnego.

Budowę pałacu rozpoczęto jeszcze za panowania biskupa Karola Habsburga. Śmierć hierarchy (1624 r.) i wojna trzydziestoletnia (1618-1648 r.) opóźniły zakończenie prac budowlanych, którymi kierowali kolejno Michał Klein, a po jego śmierci Antoni Feliks Hammerschmidt. Charakter fasady pałacu, oddanego do użytku w 1729 r., wskazuje, że projekt wykonał prawdopodobnie architekt Christophorus Tausch, który zaprojektował także gimnazjum i kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Nysie. W murach pałacu król pruski Fryderyk Wielki spotkał się pod koniec sierpnia 1769 r. z cesarzem rzymsko-niemieckim Józefem II (zob. teatr w Nysie). O wspaniałym wystroju i wyposażeniu siedziby biskupów świadczą dziś już jedynie dekoracje trzech barokowych kominków – podczas II wojny światowej pałac został zbombardowany i mimo prób odbudowy w latach 1947-1948 nie udało się odtworzyć wystroju wnętrza. Dzisiaj w pałacu mieści się siedziba Muzeum Powiatowego w Nysie.

Obraz „Święta Rodzina” Carla Portilliego (1550 r.) w Muzeum Powiatowym w Nysie, 2005 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790/243]

Obraz „Panna z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem” Francesca Francii (1505 r.) w Muzeum Powiatowym w Nysie, 2005 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790/243]

Dokument z 1496 r., w którym Jan biskup wrocławski przedstawia dokument kardynałów Kościoła rzymskiego (1496, 29 V Nisse), nadających odpusty kościołowi pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Nysie (1496, 26 III Roma)

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/121/843]

Była rezydencja biskupia, lata 30. XX w.

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Twierdza Nysa

Ze względu na rangę, położenie oraz bogactwa Nysy urzędujący tu biskupi wrocławscy musieli zadbać o ochronę miasta przed zewnętrznymi zagrożeniami. Miasto otaczały pierwotnie wały drewniano-ziemne, które zastąpiono w 1290 r. mocniejszymi obwarowaniami. W XIV w. biskup wrocławski Przeclaw z Pogorzeli ufundował murowane obwarowania z kilkoma bramami zwieńczonymi basztami: Ziębicką, Wrocławską, Bracką i Celną.

W XVII w. biskup Andrzej Jerin zamówił u wrocławskiego architekta Hansa Schneidera plan fortyfikacji dla Nysy, który został w dużej mierze zrealizowany.

Strategiczne położenie miasta docenił także król pruski Fryderyk Wielki, który zlecił w latach 1741-1758 gruntowną przebudowę systemu obronnego. Tak powstała nowoczesna pruska twierdza z otaczającymi miasto fortami, które jeszcze dwieście lat później podczas II wojny światowej służyły obronie miasta.

Do obiektów Twierdzy Nysa należą m.in.: wieża Bramy Ziębickiej, wieża Bramy Wrocławskiej, zachowane fragmenty zamku biskupów wrocławskich, Bastion św. Jadwigi, Fort Wodny, Fort Prusy, Fort I, Fort II, Fort III, Reduta Kapucyńska i Kardynalska. Nyski system fortyfikacji jest dziś jednym z najlepiej zachowanych na Śląsku – burzliwe czasy przetrwała ok. połowa umocnień i obiektów powstałych w XVIII w. Nyskie Towarzystwo Przyjaciół Fortyfikacji sprawuje opiekę nad twierdzą. Jednak pomimo rewitalizacji i ochrony, obiekty te tracą swe historyczne walory – mają odmienne przeznaczenie i należą do różnych właścicieli. Podczas Dni Twierdzy Nysy organizowane są inscenizacje historyczne, np. Bitwy o Nyse, w których biorą udział grupy rekonstrukcyjne z kraju i zagranicy.

Twierdza Nysa, b. d.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2634/331]

Stare mury miejskie z wieżą obronną dworu biskupiego, 1934-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

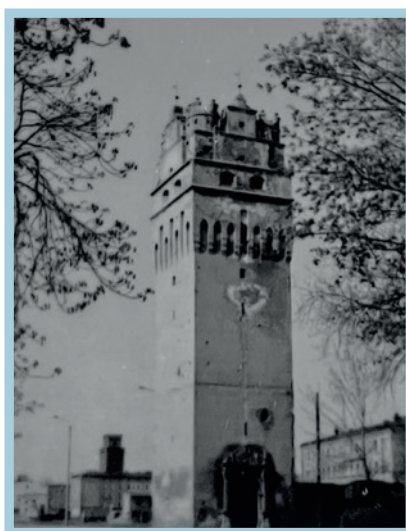
Fragment obwałowań wysokich, 2022 r.

[fot. K. Reczyńska]

Wieża Bramy Ziębickiej, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Wieża Bramy Wrocławskiej, 1961 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3898/58]

Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki

Z inicjatywy księcia Jarosława, syna Bolesława I Wysokiego, w 1195 r. zbudowano w Nysie kościół parafialny. Jak można wyczytać z kroniki miasta Nysy – 7 lipca 1198 r. kościół uroczysto poświęcono św. Jakubowi. Kapliczki natomiast powstawały stopniowo. Jako pierwszą zbudowano kaplicę św. Urszuli, a sto lat później – w 1298 r. – kaplicę św. Wawrzyńca. Jeszcze później powstała dzwonnica.

Świątynia ucierpiała podczas konfliktów zbrojnych, m.in. najazdu tatarskiego (1241 r.), czy też walk Bolesława Rogatki z Henrykiem III (1249 r.). Z końcem XIV w. kościół częściowo rozebrano, gdyż groził zawaleniem. Nowy budynek kościelny powstał w kilku fazach.

W 1401 r. wzniesioną budowlę zniszczył ogień. Rada miejska zleciła odbudowę kościoła mistrzowi Piotrowi z Ząbkowic, który prowadził prace w latach 1424-1430. Bryła została rozbudowana na wzór katedry gnieźnieńskiej. Budowę dzwonnicy, ufundowanej m.in. przez Rudolfa von Rüdeshaima, rozpoczęto w 1474 r. Hierarchowie kościelni przenieśli się w okresie reformacji z Wrocławia do Nysy, a kościół św. Jakuba i św. Agnieszki stał się ich reprezentacyjną świątynią. Wówczas działała przy niej kapituła kolegiacka.

Księstwo Nyskie, które w wyniku wojen śląskich (1742 r.) znalazło się w granicach pruskich, przestało istnieć w 1810 r., do czego przyczyniła się sekularyzacja dóbr kościelnych.

Kościół św. Jakuba i św. Agnieszki – widok z wieży kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, początek XX w.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1810]

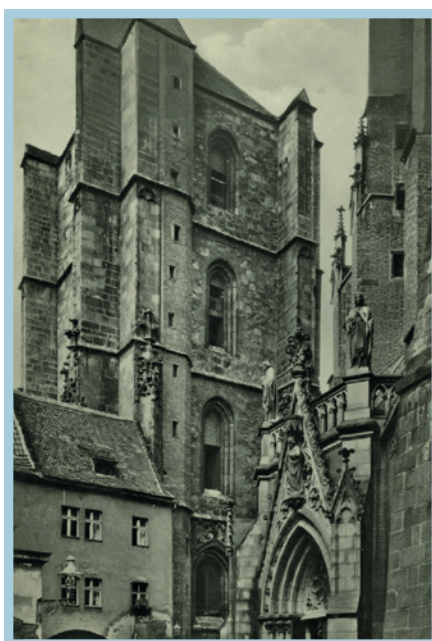
Wejście do bazyliki, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Portal bazyliki, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Portal wejściowy kościoła św. Jakuba i św. Agnieszki oraz dzwonnica, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1854]

Witraż z wnętrza kościoła, 2009 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790]

Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki

Burzliwa historia miasta odcisnęła swoje piętno na nyskiej świątyni – szczególnie ucierpiała podczas II wojny światowej. Jednak już 12 października 1945 r. Ministerstwo Odbudowy przekazało Urzędowi Wojewódzkiemu Śląsko-Dąbrowskiemu 500 tys. zł na odbudowę Nysy ze szczególnym uwzględnieniem remontu byłej katedry.

Należy podkreślić, że kościół ten jest jedną z najokazalszych i oryginalniejszych świątyń historycznego Śląska. Zwiedzając świątynię warto zwrócić uwagę m.in. na późnogotycki tryptyk z początku XVI w., który pełni w prezbiterium rolę głównego ołtarza, 18 kaplic (16 gotyckich i dwie barokowe), czy też nagrobki kilku biskupów, które uznaje się za wybitne dzieła sztuki.

W bazylice znajduje się także relikwiarz błogosławionej Marii Luizy Merkert, która urodziła się w Nysie 21 września 1817 r. i została ochrzczona w Parafii św. Jakuba 24 września 1817 r. Po ukończeniu szkoły katolickiej oraz śmierci matki w 1842 r. Maria Luiza Merkert sprzedała wraz z siostrą skromny majątek i podjęła pracę wśród chorych i bezdomnych. W 1859 r. założone przez nią Stowarzyszenie św. Elżbiety zatwierdzono diecezjalnie, zaś biskup wrocławski Heinrich Förster zaaprobował statut Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Maria Merkert poświęciła życie pracy na rzecz potrzebujących i wykluczonych, przez co zwana była „Wielką kobietą Śląska” i „Śląską samarytanką”. Uroczystość jej beatyfikacji odbyła się 30 września 2007 r. w Nysie.

Nysa była dawniej centrum sztuki złotniczej, a klientami złotników byli głównie rezydujący w mieście biskupi wrocławscy. Niektóre precjoza liturgiczne przetrwały wojnę i są eksponowane w tzw. „Skarbcu św. Jakuba”, który mieści się w dzwonnicy przy bazylice.

Nawa główna kościoła św. Jakuba i św. Agnieszki, lata 30. XX w.

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

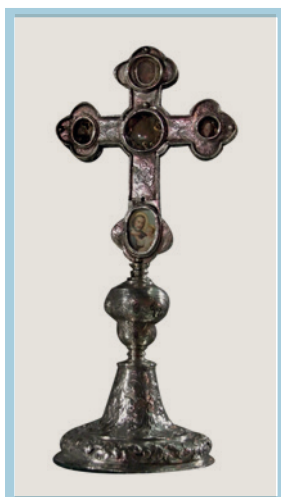
Ołtarz główny bazyliki, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Zniszczony w trakcie wojny kościół św. Jakuba i św. Agnieszki, 1945-1950

[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/69/0/-/5/1]

Pacyfikał z 1489 r., 2005 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790/243]

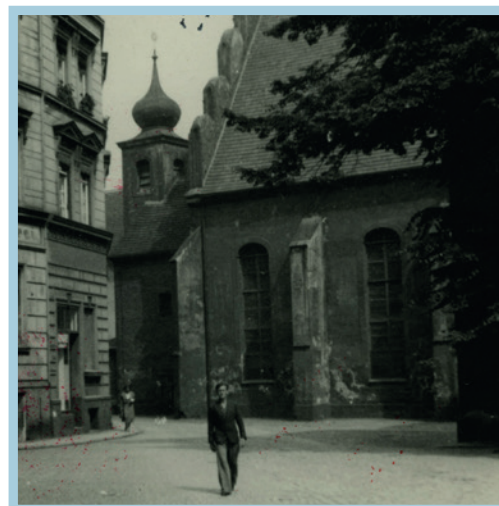
Kościół św. Barbary

Kościół św. Barbary w Nysie pełnił pierwotnie funkcję kaplicy szpitalnej. W 1542 r. obiekt został zniszczony przez pożar, ale już sześć lat później rozbudowany przez biskupa Baltazara. W tym czasie na dachu zamieszczono żelazną chorągiewkę z herbem fundatora. W latach 1732-1810 kościół znajdował się w posiadaniu zakonu franciszkanów. W 1810 r. został sekularyzowany, a w 1818 r. oddany przez rząd pruski ewangelikom. Członkami parafii byli wówczas głównie żołnierze stacjonujący w Nysie. Podczas II wojny światowej kościół został spalony. W piśmie z dnia 30 września 1947 r. ks. Bolesław Kominek, Administrator Apostolski Śląska Opolskiego, zapewnił Zarząd Miejski w Nysie, że jeżeli Dyrekcja muzeów i ochrony zabytków w Nysie zabezpieczy kościół w stanie surowym, to w momencie zwrócenia kościoła, zostanie urządzone jego wnętrze na koszt własny. Administrator zapewnił, że gmina katolicka dołoży wszelkich starań, aby ożywić kościół św. Barbary i zadba o jego godziwe utrzymanie. Kilkanaście dni później Zarząd zaakceptował złożoną propozycję, biorąc pod uwagę, że nyska gmina ewangelicka była nieliczna i miała do dyspozycji ładny, prawie niezniszczony kościółek przy ul. Wyspiańskiego. Kościół św. Barbary został odbudowany pięć lat później. Obecnie jest użytkowany przez luteran i zielonoświątkowców.

Kościół św. Barbary, 1910-1936

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1810]

Wschodnia część kościoła św. Barbary od strony ul. Chodowieckiego (Kasernenstr.), 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1852]

Kościół Zielonoświątkowy, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Kościół św. Barbary - widok od strony południowej, 1930-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Nyskie zabytki piśmiennictwa

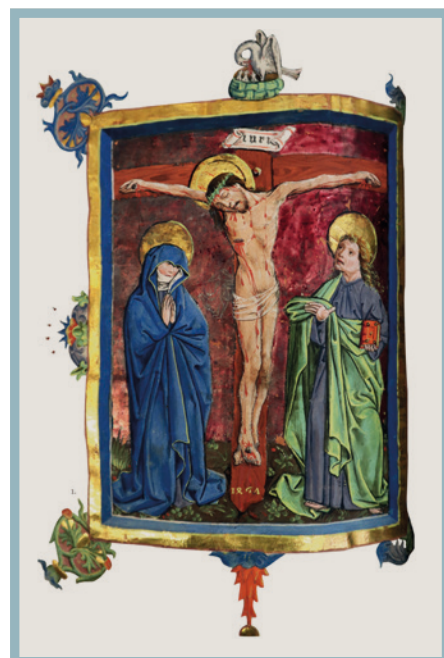
iblioteczny zbiór Archiwum Państwowego w Opolu zawiera cenny rękopis, którego historia jest związana z kościołem św. Barbary w Nysie. „Mszał Nyski” powstał prawdopodobnie na zamówienie Wincentego Rymera – altarysty w kaplicy św. Katarzyny w Nysie. W 1476 r. mszał zakupili dwaj członkowie bractwa św. Barbary – Maciej Lewpischir i Piotr

Sleigl. Rękopis był przypuszczalnie przechowywany w kościele św. Barbary. W wyniku kasaty zakonu franciszkanów, jego zbiory uległy rozproszeniu. Prawdopodobne jest, że mszał w połowie XVIII w. był przechowywany w nyskiej bibliotece, a po II wojnie światowej trafił do nyskiego muzeum, skąd został przewieziony do Archiwum Państwowego w Opolu.

Mszał ozdobiono 14 malowanymi inicjałami, w tym 5 z przedstawieniami figuralnymi. W kanonie (główna część mszału) scena „Ukrzyżowania” – tło ze srebrnej folii barwionej na purpurowo, zdobione złotem płatkowym. Całość dekoracji wykonało przypuszczalnie dwóch malarzy, z których jeden namalował trzy inicjały, a drugi pozostałe dekoracje, w tym „Ukrzyżowanie”. Niektórzy badacze wiążą tę miniaturę z kręgiem oddziaływania twórców ołtarza św. Barbary.

Mszał został oprawiony w deski obciągnięte skórą cielęcą. Oprawę zabezpieczają mosiężne grawerowane okucia naroży. Podobną drogę przebył także „Śpiewnik Nyski”. Jest to rękopis sporządzony w języku polskim pochodzący z 1742 r. Miał on zapewne kilku właścicieli, na co wskazują zanotowane w nim daty – 1742, 1818, 1898.

30 marca 1909 r. z rąk pana P. M. Schneidera trafił on do muzeum w Nysie. Oprócz tekstów polskich pieśni religijnych zawiera również zapis nutowy.

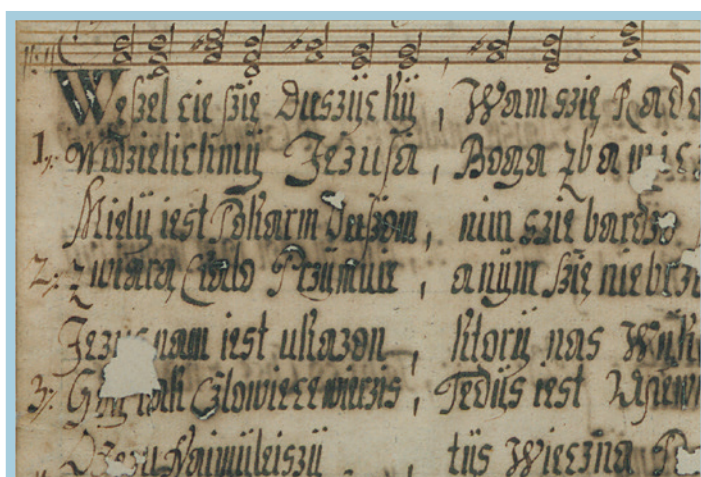
Mszał Nyski, 1476 r.

[Zbiór biblioteczny APOp, sygn. OpSD. 1]

Śpiewnik Nyski, 1742 r.

[Zbiór biblioteczny APOp, sygn. OpSD. 40]

Śpiewnik Nyski, 1742 r.

[Zbiór biblioteczny APOp, sygn. OpSD. 40]

Mszał Nyski, 1476 r.

[Zbiór biblioteczny APOp, sygn. OpSD. 1]

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła

Świątynia ta jest jednym z najpiękniejszych przykładów nyskiego baroku. Jej historia jest związana z Zakonem Rycerskim Grobu Bożego w Jerozolimie (bożogrobców), sprowadzonym do Nisy w 1239 r. przez biskupa Tomasza I.

W 1346 r. zakonnicy rozpoczęli budowę klasztoru i szpitala Matki Boskiej Różańcowej, który spłonął w pożarze w trakcie walk z husytami. W następstwie zostali przeniesieni do klasztoru przy Rynku Solnym, gdzie w XV w. wzniesli kościół Św. Krzyża. Biskup Karol Habsburg odebrał im tę świątynię i ofiarował w zamian plac między dzisiejszymi ulicami św. Piotra i Bracką. Znajdujący się tutaj kościół pw. św. Piotra był ruiną – rozebrano go w 1596 r. Dzięki wsparciu biskupa Ludwika Franciszka von Neuburga w latach 1720-1727 oraz pracy Michała Kleina i Feliksa Antoniego Hammerschmita, powstała nowa świątynia.

Wnętrze kościoła św. Piotra i św. Pawła w Nysie, widok w kierunku organów

[Źródło: <https://polska-org.pl/8237848,foto.html>, dostęp: 13.02.2023 r.]

Wieża kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Nysie, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Rzeźby św. Karola Boromeusza i Ferdynanda Kastylijskiego z wnętrza kościoła, znajdujące się obecnie w Muzeum Powiatowym w Nysie, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Nysie, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła – widok z Targu Ziemiaczanego (Kartoffelmarkt) dzisiejszego Placu Paderewskiego, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1858]

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła

Kościół z dwoma wysokimi wieżami jest charakterystycznym punktem Nysy. Na uwagę zasługuje przede wszystkim bardzo bogaty, późnobarokowy wystrój kościoła (zauważalne są także elementy rokokowe i klasycystyczne). Ze względu na to wspaniałe wnętrze, kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła zwany jest „perłą Śląskiego Rzymu”.

Przed kościołem stoi pomnik Jana Nepomucena (1737 r.), a tuż obok Fontanna Trytona, która także nawiązuje do Wiecznego Miasta. Powstała ona na początku XVIII w. z marmuru śląskiego i jest wzorowana na rzymskiej Fontanna del Tritone (1632-1635) dłuta Giovanniego Lorenza Berniniego.

Pomnik św. Jana Nepomucena z 1737 r. przy kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Fontanna Trytona, 1930-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Ołtarz główny w kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, 2009 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790]

Ołtarz główny w kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1858]

Kościół Św. Krzyża

Patrząc na Nysę i jej liczne świątynie można stwierdzić, że mieszkający tu dawniej ludzie byli bardzo religijni. Wierzących przepelniała tęsknota za Ziemią Świętą i jej sercem – Jerozolimą. Bożogrobcy, którzy pielęgowali ten kult, przebywali w Nysie od średniowiecza. Chcąc stworzyć tutaj miejsce kultu wzorowane na planach świętego miasta, postanawiają zbudować kościół pw. Św. Krzyża (dawniej Jerusalem-Kirche).

Zakonnicy posiadali plany i pomiary Jerozolimy. Odległość między kościółkiem a punktem, gdzie dawniej znajdował się ratusz, równa jest długości drogi krzyżowej. Potwierdza to dokument z 10 października 1678 r., który umieszczono w kuli wieżyczki kościelnej.

W topografii Nysy August Kastner zaznaczył, że pierwsze wzmianki o tym obiekcie pochodzą z 1538 r. Kościółek powstał w miejscu dawnej pustelni w 1634 r.

W 1968 r. obiekt przejęło Muzeum w Nysie. Ze względu na panującą w jego wnętrzu wilgoć, nie można było wykorzystać go do celów muzealnych. Dlatego 17 września 1974 r. został przekazany Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Dominika w Nysie. Od tego momentu pełni funkcję kościoła filialnego.

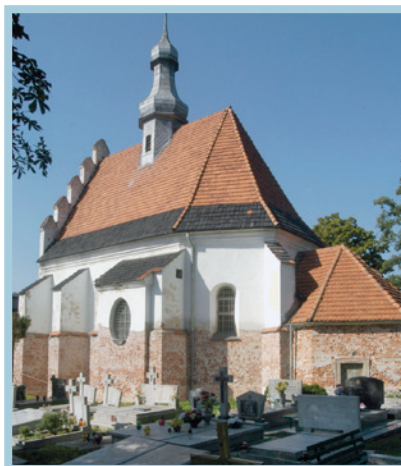

Kościół Św. Krzyża w Nysie przy Cmentarzu Jerozolimskim, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1869]

Cmentarz Jerozolimski przy kościele Św. Krzyża, 2005 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790]

Notka biograficzna Josepha von Eichendorffa, b. d.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1919 s. 77]

Wnętrze kościoła Św. Krzyża, ok. 1974 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3860/47 s. 10]

Cmentarz Jerozolimski

Przy kościele znajduje się cmentarz – największa nyska nekropolia, założona w XVII w. Joseph von Eichendorff, niemiecki poeta epoki romantyzmu, urodził się 10 marca 1788 r. w pałacu w Łubowicach. Zmarł 26 listopada 1857 r. w Nysie i został pochowany na Cmentarzu Jerozolimskim 30 listopada 1857 r.

Ten ostatni niemiecki wielki romantyk jest potomkiem niemieckiej rodziny szlacheckiej – jego ojciec Adolf Theodor Rudolf Freiherr von Eichendorff był oficerem pruskim, a matka Karoline, z domu Freiin von Kloch, odziedziczyła po rodzinie pałac w Łubowicach. Joseph von Eichendorff studiował na uniwersytetach w Halle i Heilderbergu (tu zetknął się z romantykami Clemensem Brentano i Achimem von Arminem). Po studiach i podróżach wrócił w rodzinne strony, aby rozpocząć pracę w pruskiej administracji państwowej (prowincja Prusy Wschodnie, Królewiec). W latach 1855-1857 mieszkał w Nysie. Na jego imponujący dorobek literacki składa się: 608 wierszy, trzy poematy epickie, powieści, 9 sztuk teatralnych, 13 nowel i opowiadań.

Pomnik Josepha von Eichendorffa przy pl. Sikorskiego (Eichendorffplatz), 1920-1939

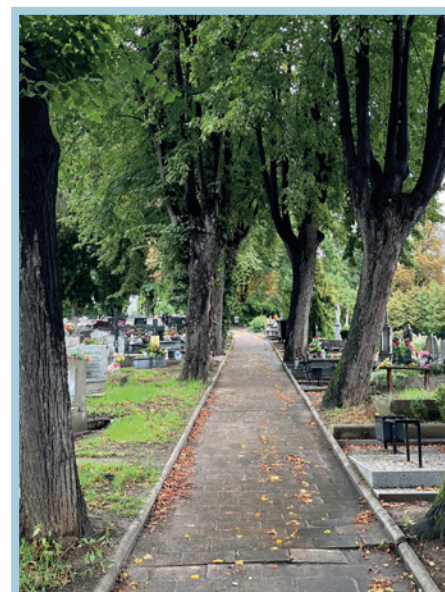
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1870]

Stammtafel des Eichendorffgeschlechtes.

Christoph von Eichendorff

Drzewo genealogiczne rodziny Eichendorff, b. d.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1919 s. 35-36]

Aleja cmentarna, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Grób bł. Marii Merkert na Cmentarzu Jerozolimskim, 2022 r.

[fot. K. Reczyńska]

Cmentarz przy kościele, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Kościół św. Dominika

Kościół ten jest jednym z najcenniejszych zabytków miasta i wzorem śląskiej barokowej sztuki sakralnej. Historyk August Kastner notuje, że dominikanie, których do Nysy zaprosił biskup Philipp Gotthard von Schaffgotsch, kontynuowali w 1748 r. prace nad pewnym budynkiem, należącym niegdyś do zakonu franciszkanów. Wówczas rozpoczęto również budowę kościółka z płaskim dachem.

Świątynię w nyskiej dzielnicy Radoszyn (niem. Friedrichstadt) udostępniono wiernym w 1788 r., ale prace murarskie trwały jeszcze w 1797 r. Dominikanie zarządzali klasztorem i świątynią aż do sekularyzacji dóbr kościelnych w 1810 r. Następnie budynki zakonne rozbudowano i przekształcono w szpital. Od pierwszej połowy XIX w. do roku 1914 kościół był filią parafii św. Jakuba i św. Agnieszki. Ze względu na wzrost liczby mieszkańców i tym samym wiernych, w 1914 r. została erygowana parafia św. Dominika, obejmująca północno-zachodnią część Nysy. Budynki kościelne ucierpiały znacznie podczas II wojny światowej – zostały odbudowane już w latach 50. XX w. Prace remontowe objęły dach, elewację kościoła i zakrystii, powstawała także salka do nauki religii.

Kościół św. Dominika, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

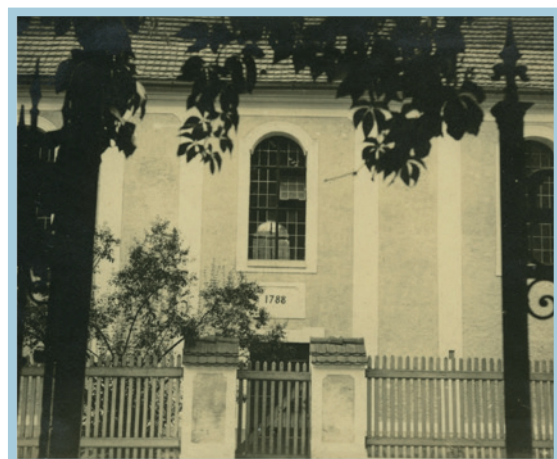
Kościół św. Dominika, 2022 r.

[fot. A. Starczewska-Wojnar]

Wejście główne i chór, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Wejście boczne do kościoła św. Dominika w Nysie, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1868]

Kościół św. Dominika

Wśród zebranej w Archiwum Państwowym w Opolu dokumentacji dot. tej świątyni znajduje się także załącznik do pisma z dnia 14 października 1977 r., w sprawie wszczęcia postępowania o wpisanie dóbr kultury z parafii św. Dominika do rejestru zabytków. Wykaz obejmuje 57 pozycji, w tym obraz „Cud św. Dominika” z drugiej połowy XVIII w.

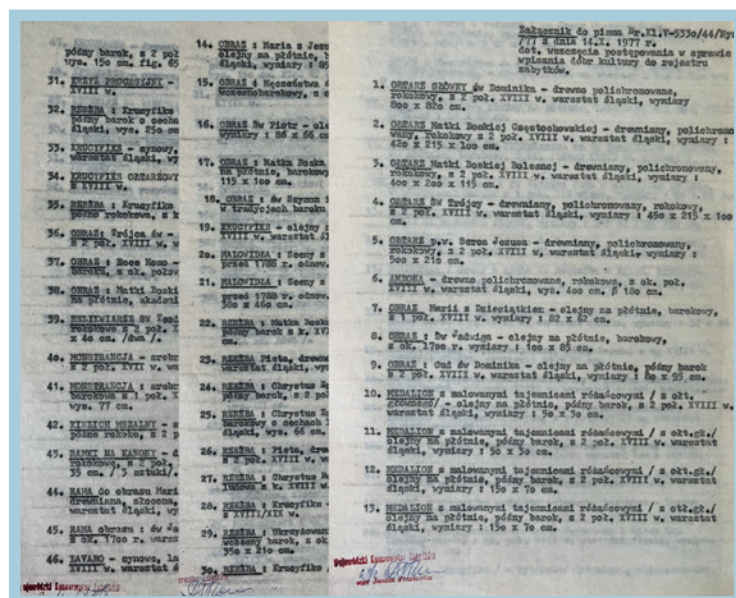
W spisie nie wymieniono jednak organów zbudowanych w nyskiej pracowni słynnego Carla Berschdorfa. Warto podkreślić, że na Śląsku i poza jego granicami firma organmistrzowska Berschdorf (w kolejności pokoleń prowadzona przez: Paula, Carla i Norberta) pozostawiła po sobie 160 instrumentów – w samej Nysie organy tej firmy znajdują się jeszcze w kościołach pw. św. Jana Chrzciciela, św. Franciszka i św. Elżbiety.

Niestety nie zachowały się organy w nyskiej bazylice.

Ambona, 2022 r.

[fot. A. Starczewska-Wojnar]

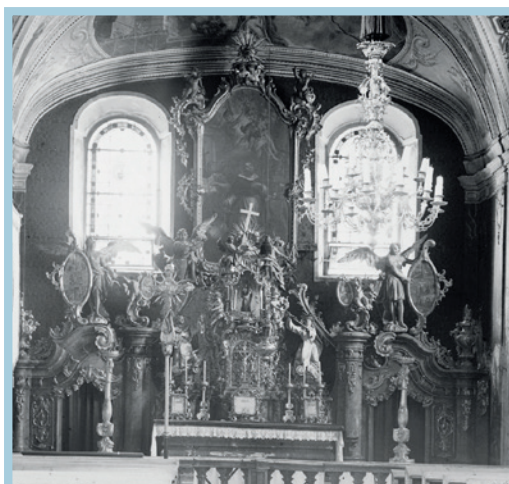
Wykaz przedmiotów z kościoła św. Dominika w Nysie, które miały zostać wpisane do rejestru zabytków, 1977 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, 45/2026/2350, s. 43-46]

Organy wykonane przez Carla Berschdorfa, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Ołtarz główny, 2022 r.

[fot. A. Starczewska-Wojnar]

Ołtarz główny, 1915-1925

[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/8/0/159/432/1]

Rynek

Dogodne położenie Nysy na przecięciu szlaków handlowych wpłynęło korzystnie na rozwój gospodarczy miasta. Już od średniowiecza w mieście prężnie rozwijał się handel, a dwa razy do roku organizowano targi, które odwiedzali kupcy m.in. z Austrii czy też Węgier.

Nie dziwi więc, że w zasobie Archiwum Państwowego w Opolu, a dokładniej w zespole Akta miasta Nysy, zachował się notatnik z ok. 1855 r., który należał prawdopodobnie do osoby handlującej winem i tabaką. Sprowadzane do Nysy z zagranicy wino mogło zostać w trakcie transportu sfałszowane lub ulec zniszczeniu (np. zmiana koloru lub smaku). W notatniku zostały utrwalone różne przepisy na polepszenie zepsutego wina oraz metody pozwalające ustalić, czy nie zostało zmieszane z wodą.

Plac targowy znajdował się na dzisiejszym Rynku, który jest pod względem wielkości trzecim rynkiem Śląska. W jego głównej części znajdują się kamieniczki – większość z nich została zniszczona w trakcie i po zakończeniu II wojny światowej.

Dom Wagi, 2009 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790/245]

Dom Wagi, 1934-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Targ w Nysie, 1934-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Kramy handlowe na Rynku Maślanym – widok w kierunku ul. Brackiej, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1866]

Handel warzywami na Rynku Maślanym na wysokości Ratusza, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1866]

Handel kwiatami w okolicy Fontanny Trytona, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1866]

Rynek

Powstały w latach 1602-1604 i ufundowany przez biskupa Jana VI von Sitscha Dom Wagi Miejskiej, cudem przetrwał ostatnią wojnę. W budynku znajdowała się siedziba zarządu administracji księstwa biskupiego oraz izba miar i wag. Dom Wagi stał się z czasem symbolem kwitnącego w mieście handlu. Obecnie jest siedzibą Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej im. Władysława Broniewskiego.

Dwie minuty drogi od Rynku – przy ul. Wrocławskiej – położony jest obiekt unikatowy w skali kraju – Piękna Studnia. Studnia miejska, która była dla mieszkańców źródłem wody pitnej, otaczana była szczególnie w trakcie wojen ochroną – podczas wojny trzydziestoletniej Szwedzi wysyłali swoich szpiegów, aby zatruli wodę. W celu zabezpieczenia studni postanowiono wykonać żelazną obudowę. Projekt i jego realizację zlecono biskupiemu ślusarzowi i mincerzowi – Wilhelmowi Hellewegowi. Obudowę studni stanowi żelazna, bogato zdobiona krata ważąca 2600 kg.

Widok północno-wschodniej pierzei Rynku przed przebudową, 1875 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1844]

Dom Wagi, 1972 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790]

Dom Wagi – zdobienia, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Kamienica w bloku śródrynkowym, Rynek nr 54-55, 1920-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1844]

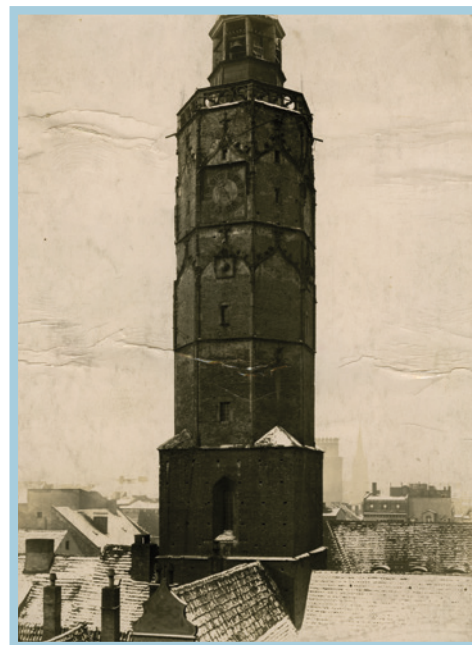

Piękna Studnia nocą, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Ratusz

Już w średniowieczu w Nysie znajdował się ratusz, który rozbudowano dzięki biskupowi wrocławskiemu Janowi IV Rothowi w latach 1488-1499. Rok 1488 został wykuty nad wejściem, zaś w zwieńczeniu wieży odnaleziono dokument, w którym widnieje Hans Kangerstein jako budowniczy i rok 1499, jako data zakończenia prac budowlanych. Ratusz ucierpiał w wyniku klęsk żywiołowych – burzy (1578 r.), trzęsienia ziemi (15 września 1590 r.), pożaru (1627 r.). Jak podaje Marek Sikorski, autor licznych publikacji dot. Nysy, w 1694 r. dach ratusza pokryto blachą, którą następnie pomalowano na kolor zielony, zaś zwieńczenie wieży (kulę i chorągiew) pozłożono. W 1936 r. – podczas renowacji ratusza – postanowiono, że miedziany dach powinien mieć zielony kolor. Jednak ze względu na klimat panujący w Nysie, zadanie okazało się trudne do wykonania. Przedsięwzięcie zrealizowano dopiero dzięki recepturze, którą jeden z konserwatorów znalazł w średniowiecznych dokumentach kościoła św. Jakuba.

Wieża ratuszowa w Nysie przed remontem, 1934 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1904]

Remont ratusza w Nysie – fragment zniszczeń u podstawy hełmu wieży ratuszowej, 1936 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1904]

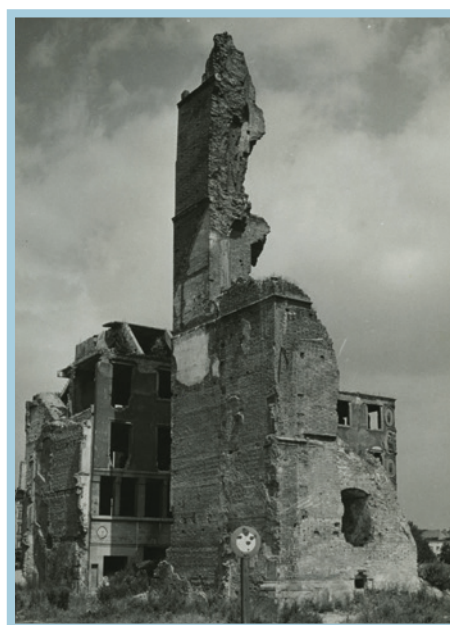
Remont ratusza w Nysie – widok na drewniane podpory budynku od strony północnej, zbliżenie. W rogu przejście na ul. Wieżową (Turmgasse), 1935-1936

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1904]

Wieża ratuszowa, 1934-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Ruiny wieży ratuszowej i domu towarowego na Rynku w Nysie, 1950-1965

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3822/72]

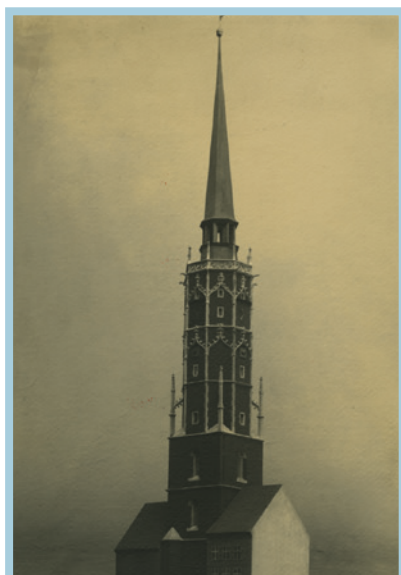
Ratusz

Elementem ratusza, który wyróżniał się w panoramie miasta, była bez wątpienia jego wieża – liczyła 89 metrów i była jedną z najwyższych wież śląskich. Na niej znajdował się zegar i dzwonnica. W 1782 r. król pruski Fryderyk Wielki rozkazał przebudować ratusz, który miał pełnić funkcję protestanckiego kościoła garnizonowego. Z biegiem lat budynek zmieniał swoje przeznaczenie – z kościoła protestanckiego na świątynię wyznania starokatolickiego, pełnił też rolę budynku użyteczności publicznej, a po przebudowie na tzw. halę miejską organizowano tu wystawy, spotkania i koncerty. W miejscu, gdzie kiedyś stał ratusz, powstała nowa budowla z wieżą, która przypomina architektonicznie tą dawną.

Tarcza zegara ratuszowego, 1936 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1904]

Ratusz i kościół św. Jakuba i św. Agnieszki, 1915-1925

[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/8/0/159/434/7]

Kamienice i ratusz, 2009 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790]

Projekt wieży ratuszowej, ok. 1935 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1700]

Wieża ratuszowa, 2022 r.

[fot. H. Niestrój]

Projekt gargulca na wieży ratuszowej, 1936 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1700]

Carolinum

Nysa była znana z dobrze rozwiniętego szkolnictwa: szkoła parafialna przy kościele św. Jakuba (w latach 1417-1653 pełniła funkcję gimnazjum), seminarium „Germanicum” (założone w 1575 r. przez Marcina Gerstmannna) oraz „Pedagogicum” (ufundowana przez biskupa Andrzeja Jerina szkoła dla 12 uczniów pochodzenia szlacheckiego). W akcie fundacyjnym z 9 lutego 1623 r. biskup Karol Habsburg zapowiada powstanie uniwersytetu z fakultetami prawa i teologii, kolegium i seminarium. W następstwie powstaje seminarium św. Anny (Rynek Solny), które w trakcie wojny trzydziestoletniej ulega zniszczeniu. Do budowy nowego (obecnego) barokowego budynku, jezuiti przystąpili w 1656 r.

Kontynuację seminarium św. Anny stanowiło nowo utworzone kolegium jezuickie. Budowniczym gmachu był pochodzący z Ołomuńca Piotr Schuller, a prace sztukatorskie – m.in. w refektarzu – wykonał ok. 1677 r. włoski sztukator Francesco Sygno.

Dawne kolegium i gimnazjum jezuickie (po prawej), 2011 r.

[fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790/246]

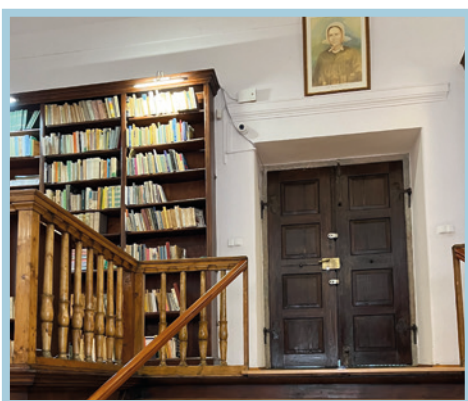
Budynki gimnazjum Carolinum – widok od strony promenady, 1925-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1826]

Brama wejściowa do Carolinum, 1925-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1826]

Widok na drzwi wejściowe w bibliotece Carolinum, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Brama wejściowa do Liceum Ogólnokształcącego Carolinum im. Jana III Sobieskiego w Nysie, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Rzeka Białka płynąca przy murze Carolinum, 1925-1939

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1826]

Carolinum

Dzięki wsparciu biskupa Ludwika von Neuburga powstało obok kolegium gimnazjum jezuickie. Projekt został przygotowany prawdopodobnie przez wybitnego jezuickiego architekta Christophorusa Tauscha, zaś prace budowlane przeprowadził nadworny budowniczy biskupa Franciszka Ludwika – Michał Klein, który pracował także przy kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Oba budynki – kolegium i gimnazjum – połączone zostały bramą, która powstała w 1725 r.

W 1773 r. król pruski Fryderyk Wielki pozwolił jezuitom, po kasacie zakonu, pozostać w Nysie (zostali tu do 1800 r.). Wówczas utworzono królewskie katolickie gimnazjum, które w 1924 r. otrzymało nazwę „Carolinum” – upamiętniając tym samym fundatora seminarium św. Anny, biskupa Karola. Do grona absolwentów nyskiego Carolinum należą: Michał Korybut Wiśniowiecki (król Polski), Jakub Sobieski (syn Jana III Sobieskiego), Konrad Bloch (noblista w dziedzinie medycyny), Rafał Urban (pisarz), czy też abp Alfons Nossol.

II wojnę światową przetrwały jedynie dwa budynki. Utworzono w nich państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące. Tradycje kolegium jezuickiego kontynuują dziś dwie nyskie placówki – I Liceum Ogólnokształcące im. Jana III Sobieskiego i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie.

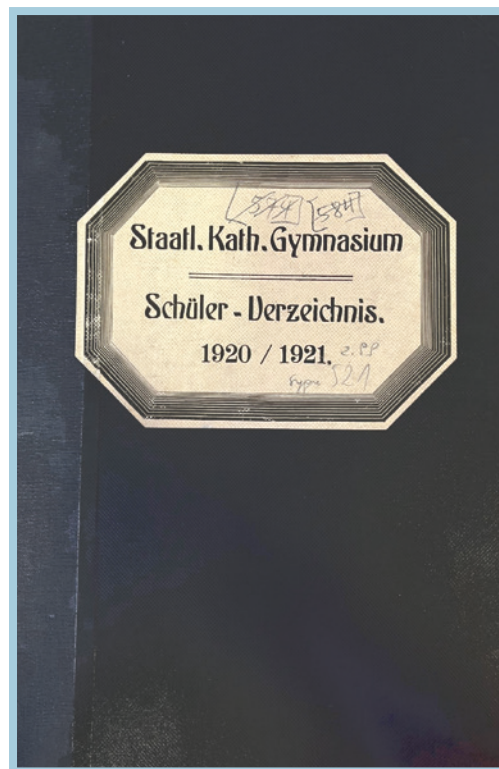
Biblioteka w Carolinum, 1925-1939

[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/8/0/159/429/45106]

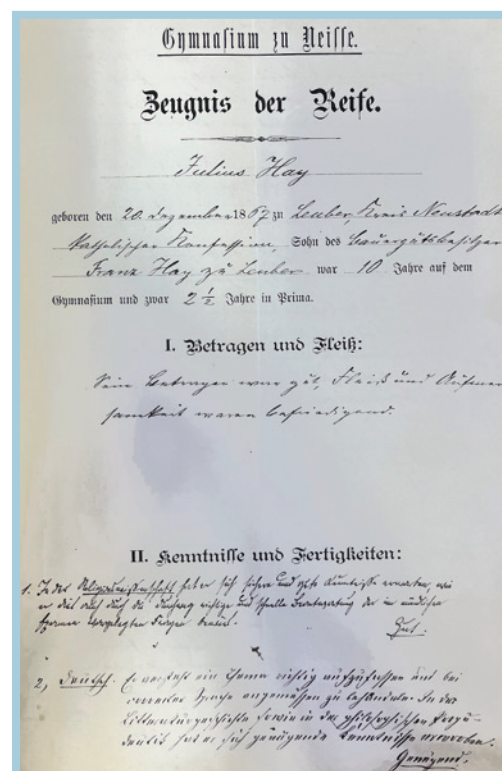
Wnętrze auli w Liceum Ogólnokształcącym Carolinum im. Jana III Sobieskiego w Nysie, 2022 r.

[fot. K. Reczyńska]

Spis uczniów Carolinum z lat 1920-1921

[Archiwum Państwowe w Opolu, 45/99/521]

Świadectwo maturalne Józefa Haya, 1887 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, 45/99/690 s. 345]

Teatr miejski

Nysa była nie tylko ważnym ośrodkiem handlowym, ale także kulturalnym. W kronice miasta Nysy zostało opisane m.in. spotkanie Fryderyka II i cesarza Józefa, do którego doszło pod koniec sierpnia 1769 r. Z tej okazji Fryderyk II zaprosił wyśmienitego gościa do obejrzenia włoskiej opery. W kronice wspomniano, że przedstawienie nie było zbyt dobre.

20 sierpnia 1787 r. przybył do Nysy Fryderyk Wilhelm II i z tej okazji w domu księcia Hohenlohe zagrano operę. Był to czas teatrów objazdowych i można przyjąć, że z okazji wyżej wspomnianych wydarzeń do Nysy przyjechały grupy teatralne, które na co dzień grywały przed publicznością z wyższych sfer. W XIX w. objazdowe grupy teatralne gościły już w Nysie regularnie.

Najbardziej znana była w tym czasie grupa Vogta i Grochego, a o licznych jej występach w Nysie świadczą afisze teatralne z lat 1821, 1824-1825 i 1829-1836. Na podstawie materiałów archiwalnych można też ustalić, jakie grupy występowały w Nysie: w 1841 i 1843 r. towarzystwo pod dyrekcją Butenopa, w 1842 r. towarzystwo pod dyrekcją Nachtigala i w latach 1844-1846 towarzystwo pod dyrekcją J. Heinisch.

Widowiska teatralne odbywały się wówczas w budynku przy Grabenstrasse (dzisiaj ul. Wałowa), który był własnością niejakiego Hieronimusa. Ze względu na zły stan techniczny tego budynku, policja budowlana zamknęła teatr.

Reinhard Goeschke – dyrektor teatru w latach 1887-1910

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1687, s. 21]

Nyski Dom Kultury – dawny Teatr Miejski w Nysie, 1975-1980

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3822/72]

Teatr Miejski w Nysie (Stadttheater), 1934-1938

[fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256]

Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik, 2022 r.

[fot. K. Reczyńska]

Wejście do Nyskiego Domu Kultury im. Wandy Pawlik, 2022 r.

[fot. K. Reczyńska]

Teatr miejski

Rada miasta podczas obrad długo pomijała kwestię budowy nowego teatru, aż do momentu, kiedy to Hieronimus zaoferował w 1850 r. radzie sprzedaż domu. Z protokołów spisanych w okresie od 8 maja do 3 lipca 1851 r. wynika, że radni ustalali szczegóły związane z organizacją niezbędnych materiałów budowlanych i kwestie związane z budową. Kolaudant budowy Illing sporządził specjalny plan budowy, a za wzór posłużył mu plan teatru w Ołomuńcu.

Szybko ustalono, że teatr nyski ma się różnić od innych teatrów w okolicy i zrezygnowano ze standardowego wyposażenia sceny, która, podobnie jak w teatrze w Hanowerze, miała być położona w układzie horyzontalnym. Natomiast parkiet i parter wzniesiono dwa razy wyżej niż w starym teatrze, aby nieco wyrównać różnicę w stosunku do sceny.

O dekoracje zatroszczył się malarz teatru wrocławskiego Schreiter. Widownia, która mieściła 800 widzów, była utrzymana w charakterystycznych kolorach – czerwieni, złocie i bieli. Podczas spotkania rady miasta 11 sierpnia 1852 r. na dyrektora teatru wybrano Josepha Kellera i jego kandydaturę przekazano do rozpatrzenia magistratowi. Prace nad nowym teatrem zbliżały się ku końcowi, a w protokole z dnia 20 października 1852 r. wspomniano o próbie muzycznej w teatrze z pełnym oświetleniem.

Teatr miejski otwarto uroczystie 14 października 1852 r. dziełem Carla Gutzkowa „Zopf und Schwert”, a 15 października zagrano operę Friedricha von Flotowa „Martha” – na oba spektakle wyprzedano wszystkie bilety. Z okazji jubileuszu 50-lecia teatru 6 listopada 1902 r. wystawiono „Zopf und Schwert” Gutzkowa. Pod koniec II wojny światowej budynek teatru został częściowo zniszczony. W 1948 r. rozpoczęto prace związane z jego odbudową, które w kolejnych latach odsunięto na dalszy plan. I chociaż z czasem zakończono to przedsięwzięcie, to okres świetności teatru minął.

Afisz teatralny z jubileuszu 50-lecia teatru, 1902 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1733]

Afisz teatralny z 24.03.1840 r.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1708]

Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik, 2022 r.

[fot. M. Blach-Margos]

Nysa
– prawie
jak
Rzym

1

SCENARIUSZ

**Dlaczego Nyse
nazywamy
Śląskim Rzymem?**

SCENARIUSZ LEKCJI

Dlaczego Nyse nazywamy Śląskim Rzymem?

Czas trwania: 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 7-8 oraz uczniów szkół ponadpodstawowych. Proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć wiedzy o społeczeństwie oraz zajęć z przedmiotu pn. własna historia i kultura, a także lekcji wychowawczych.

Cele:

Po lekcji uczeń:

- potrafi powiedzieć, dlaczego powstanie Nysy datujemy na 1223 r.
- zna podstawowe fakty związane z ustanowieniem Nysy jako siedziby biskupów
- potrafi wymienić dokonania biskupów w Nysie: kwitnąca gospodarka, rozbudowa fortyfikacji, powstanie Carolinum i licznych budowli sakralnych
- identyfikuje miejsca w Nysie związane z biskupami wrocławskimi: Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki, Muzeum Powiatowe w Nysie, Carolinum i inne
- posiada wiedzę o tym, że dokumenty do dziejów Nysy są przechowywane w archiwach państwowych
- posiada wiedzę o tym, dlaczego określamy Nyse mianem „Śląskiego Rzymu”

Środki dydaktyczne:

podcasty oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy oraz materiale wprowadzającym do scenariuszy

Metody nauczania:

wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, praca w grupach, dyskusja

Wprowadzenie**Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogawędkę na temat historii Śląska i jego kolonizacji w średniowieczu**

[Odwołanie do Historia klasa V – Rozdział VI – Polska w okresie rozbicia dzielnicowego. Punkt 4: Uczeń opisuje przemiany gospodarcze z uwzględnieniem ruchu osadniczego]

Nauczyciel może użyć poniższego tekstu jako przykładowego, uproszczonego wykładu dla 13-14 latków.

Śląsk stał się dzielnicą seniora zgodnie z ustawą sukcesyjną wydaną przez Bolesława Krzywoustego, która weszła w życie w 1138 r. Dzielnica senioralna miała zapewnić przewagę seniorowi, zwierzchniemu władcy Polski, najstarszemu członkowi dynastii Piastów, nad innymi książętami. Dzięki zasadzie senioratu podzielone państwo miało zachować jedność. Jednak zasada senioratu została szybko obalona, a Polska zaczęła się w XII w. rozpadać na mniejsze niezależne księstwa. Granice księstw zmieniały się w wyniku toczonych wojen, a także małżeństw w rodzinach książęcych albo śmierci książąt, którzy nie mieli synów. W okresie rozbicia dzielnicowego Polska nie tylko dzieliła się na coraz mniejsze księstwa, ale też traciła ziemie na rzecz sąsiadów. Pomorze Zachodnie uznało zwierzchność cesarstwa rzymskiego (II połowa XII w.). Księstwa śląskie stopniowo popadały w zależność od Czech (XIII w.). Brandenburgia zyskała ziemię lubuską. W I poł. XIII w. Śląsk był dobrze rozwiniętą gospodarczo dzielnicą Polski. Rządził nim Henryk Brodaty, który odziedziczył Śląsk w 1201 r., a w kolejnych latach rozszerzył swoją władzę na księstwo opolskie, Małopolskę z Krakowem i część Wielkopolski. Dawne grody śląskie przekształciły się w miasta. Henryk Brodaty, którego żona Jadwiga wywodziła się z niemieckiego rodu książęcego Andechsów, ściągał na Śląsk licznych osadników. Byli wśród nich zarówno ludzie z Polski, jak i z innych dzielnic Polski oraz z zagranicy, głównie z Niemiec. Przybysze karczowali lasy, na uzyskanym terenie zakładali wsie, a potem płacili czynsz, tzn. opłatę za użytkowanie ziemi, która należała do władcy. Pieniądze z czynszu zasilały skarbiec Henryka Brodatego. Kusił on osadników zwolnieniem od czynszu – przez pierwsze kilka albo kilkanaście lat nie musieli mu nic płacić. Czas ten określano jako wolniznę. Kolonizacja niemiecka nie ograniczała się do wsi. Wśród osadników było wielu zamożnych kupców i rzemieślników, którzy szybko zaczęli odgrywać ważną rolę we władzach miejskich. Kolonizacja niemiecka spowodowała znaczące zmiany: osadnicy wprowadzili osiągnięcia zachodniego rolnictwa, dzięki lepszym narzędziom i metodom rolniczym chłopi wytwarzali więcej jedzenia. Lokacja

**Ogniwo
wiązące**

Nauczyciel przedstawia uczniom przyjęte daty powstania miejscowości na Śląsku, np. Opole (1217), Ujazd (1223), Grudzice (1223), Groszowice (1236), czy też Czarnowąsy (1228).

**Opracowanie
nowego
materiału**

Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 1.

Nauczyciel prezentuje uczniom krótką historię Nysy, która jest jednym z najstarszych śląskich miast. W kodeksach dyplomatycznych Śląska figuruje opis dokumentu z 25 maja 1223 r., w którym biskup wrocławski Wawrzyniec pozwala wójtowi biskupiemu w Nysie, Walterowi, lokować Niemców na terytorium biskupim w Ujeździe. Jan Długosz przypisuje jednak założenie miasta królowi polskiemu Bolesławowi Krzywoustemu (1086-1138). Ważną rolę w historii miasta odegrało bez wątpienia przekazanie przez księcia Bolesława I Wysokiego kasztelani otmuchowskiej i przyległych dóbr jego synowi Jarosławowi. Ten z kolei, pełniąc w latach 1198-1201 urząd biskupa wrocławskiego, zapisał w testamencie swoim następcom Nysę jako stolicę biskupią. Wydarzenia te przyczyniły się do powstania księstwa nysko-otmuchowskiego, którego stolicą była Nysa. Niezależni od władzy świeckiej książęta-biskupi zaznaczyli tu swoją pozycję m.in. poprzez wznoszenie reprezentacyjnych budowli – ufortyfikowanego dworu (potem pałacu) biskupiego oraz kościoła farnego, którego poświęcenie historycy datują na rok 1198 lub 1201. Pałac, który należał do największych budowli barokowych Nysy, był siedzibą biskupa wrocławskiego i służył m.in. do celów reprezentacyjnych.

Nauczyciel prezentuje uczniom podcast (materiał nr 1). Po obejrzeniu podcastu uczniowie powinni wiedzieć, że powstanie Nysy przyjęło się datować na 1223 r. Z tego roku pochodzi zaginiony dokument, w którym biskup Wawrzyniec pozwala wójtowi biskupiemu w Nysie lokować Niemców w Ujeździe.

Nauczyciel prezentuje uczniom podcast (materiał nr 2), na podstawie którego powinni znać fakty, które świadczą o tym, że Nysa powstała wcześniej (z dokumentu z 1223 r. wynika, że Nysa istniała już jako miasto, a w 1201 r. książę Jarosław poświęcił kościół św. Jakuba i św. Agnieszki), na który rok możemy datować powstanie Nysy (ok. 1215 r.) i wiedzieć, dlaczego Nysa odgrywała dawniej ważną rolę (wójt Nysy brał udział w zakładaniu Krakowa).

Po wykonaniu zadania nauczyciel prezentuje kolejny podcast (materiał nr 3), na którym pokazano najstarsze dokumenty pergaminowe związane z Nysą. W pierwszym dokumencie z 1256 r., Tomasz I biskup wrocławski za zgodą kapituły potwierdza kupno przez Rodgera sołectwa w Przełęku. Drugi dokument pochodzi z 1294 r. i dotyczy już samej Nysy. Na jego mocy Jan wójt dziedziczny w Nysie urzędowo poświadcza zamianę dokonaną między nim a Henrykiem mistrzem szpitala Bożogrobców w Nysie. Dokument opatrzony jest pieczęciami: Jana wójta dziedzicznego w Nysie, Henryka mistrza szpitala Bożogrobców oraz miasta Nysy. Wspomniane materiały przechowywane są w specjalnych pudełkach w magazynach, w których codziennie mierzona jest temperatura i wilgotność (temperatura 18 stopni Celsjusza, wilgotność powietrza 40-45 %). Po obejrzeniu podcastu uczniowie powinni wiedzieć, że pierwszy zachowany nyski dokument w Archiwum Państwowym w Opolu pochodzi z 1256 r. i został wystawiony przez biskupa wrocławskiego.

**Opracowanie
nowego
materiału**

Odnosnie dokumentu z 1294 r. uczniowie powinni wskazać występujące w dokumencie historyczne postaci Jana wójta dziedzicznego w Nysie, Henryka mistrza szpitala Bożogrobców. W odpowiedzi na ostatnie pytanie powinna znaleźć się informacja o specjalnych pudełkach, kontrolowanej temperaturze i wilgotności. Na podstawie zdjęć i opisów pieczęci w materiale nr 4 uczniowie przyporządkowują pieczęć do jej właściciela. Pieczęć nr 1 to pieczęć miasta Nysy, pieczęć nr 2 to pieczęć Jana wójta dziedzicznego, pieczęć nr 3 to pieczęć Henryka mistrza szpitala Bożogrobców w Nysie. Uczniowie zauważają związek wizerunku na pieczęci z jej właścicielem.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 2.

Uczniowie zapoznają się z archiwalnymi fotografiami przedstawiającymi ważniejsze zabytki Nysy. Następnie czytają tekst dotyczący wyboru Nysy na siedzibę biskupów wrocławskich i związanych z nim zmianami w mieście (kwitnąca gospodarka, budowa fortyfikacji, czy też wysokiego poziomu szkolnictwo). Na podstawie materiałów 1 i 2 uczeń potrafi przyporządkować opisy do zdjęć: Piękna Studnia – fot. 1, Fontanna Trytona – fot. 2, Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki – fot. 3, Wieża Bramy Ziębickiej – fot. 4. Ponadto uczeń wie, że Nysę określamy mianem „Śląskiego Rzymu” m.in. ze względu na: liczne kościoły, Fontannę Trytona, dobrze rozwiniętą gospodarkę i edukację, czy też system fortyfikacyjny.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 3.

Nauczyciel pyta uczniów, czy pamiętają, jaką rolę odegrali jezuiti w Polsce. (Nawiązanie do podstawy programowej klasy VI). Uczniowie powinni wiedzieć, że jezuiti zostali sprowadzeni do Polski w 1564 r. przez Stanisława Hozjusza. Byli oni dobrze wykształceni, a zakładane przez nich kolegia jezuickie miały stanowić konkurencję do szkół protestanckich. Ze względu na wysoki poziom nauczania, do szkół protestanckich uczęszczali nawet przedstawiciele katolickiej szlachty. Następnie uczniowie czytają tekst o sprowadzeniu do Nysy jezuitów przez biskupa Karola Habsburga i wykonują polecenia, które polegają na wyjaśnieniu: dlaczego Karol Habsburg sprowadził do Nysy jezuitów (utworzenie wysokiej rangi uczelni, która miała stanowić konkurencję dla szkół protestanckich) oraz skąd wzięła się nazwa „Carolinum” (na cześć fundatora seminarium św. Anny – biskupa Karola Habsburga). W kolejnym zadaniu uczeń wymienia trzech absolwentów Carolinum (np. Michał Korybut Wiśniowiecki, Jakub Sobieski, Konrad Bloch, Max Herrmann-Neisse, czy też abp Alfons Nossol)

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 4.

Uczniowie zapoznają się z tekstem o Bożogrobcach, którzy przebywali w Nysie od średniowiecza. Na podstawie materiału nr 1 uczeń odpowiada na pytania i wie, jakie budowle w Nysie nawiązują do Jerozolimy (kościół pw. Św. Krzyża i kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła) oraz jak brzmi oficjalna nazwa Bożogrobców (Zakon Rycerski Grobu Bożego w Jerozolimie).

**Opracowanie
nowego
materiału**

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 5.

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy. Uczniowie wcielają się w rolę przewodników, oprowadzających turystów szlakiem biskupów wrocławskich. Trasę wycieczki planują tak, aby jej uczestnicy zobaczyli najważniejsze miejsca w Nysie związane z biskupami wrocławskimi (m.in. Bazylikę św. Jakuba i św. Agnieszki, Skarbiec św. Jakuba, Muzeum Powiatowe w Nysie, Carolinum, czy też pozostałości fortyfikacji – Wieżę Bramy Ziębickiej, Wieżę Bramy Wrocławskiej).

**Rekapitulacja
pierwotna**

Nauczyciel zadaje pytania:

Dlaczego wybór Nysy na siedzibę biskupów okazał się korzystny dla miasta?

Wykaż dwa/trzy argumenty, dlaczego Nysę określamy mianem „Śląskiego Rzymu”?

Jakie budowle świadczą o obecności biskupów wrocławskich w Nysie?

Fontanna Trytona, 1930-1938

KARTY PRACY

**Dlaczego Nyse
nazywamy
Śląskim Rzymem?**

NYSA - PRAWIE JAK RZYM
MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 800-LECIA NYSY

Karta pracy 1

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – podcast, na którym zaprezentowano informacje dotyczące zaginionego dokumentu z 25 maja 1223 r.

Link do podcastu: <https://www.youtube.com/watch?v=o70s1XznNM4>

Na podstawie materiału numer 1 odpowiedz na pytanie:

- Dlaczego początek Nysy datujemy na 1223 r.?

.....

.....

.....

.....

Materiał numer 2 – podcast, na którym zaprezentowano informacje, na podstawie których możemy przyjąć, że Nysa powstała wcześniej

Link do podcastu: <https://www.youtube.com/watch?v=MmVc8id7nkY>

Na podstawie materiału nr 1 i 2 wykonaj polecenia:

- Na podstawie informacji zaprezentowanych w materiale 1 i 2 wymień, jakie fakty świadczą o tym, że Nysa istniała już przed 1223 r.

.....

.....

.....

- Na podstawie materiału nr 2 napisz, na który rok możemy datować powstanie Nysy.

.....

- Napisz, co świadczyło o tym, że Nysa odgrywała dawniej ważną rolę.

.....

.....

.....

Materiał numer 3 – podcast, na którym zaprezentowano najstarsze zachowane w Archiwum Państwowym w Opolu dokumenty nyskie

Link do podcastu: <https://www.youtube.com/watch?v=QVWH1c7-e1s>

Na podstawie materiału nr 3 odpowiedz na pytania::

- Z którego roku pochodzi najstarszy dokument do dziejów Nysy zachowany w zbiorach Archiwum Państwowego w Opolu?

.....

- Kto był autorem (wystawcą) najstarszego dokumentu, o którym mowa w materiale filmowym?

.....

- Jakie historyczne postaci zostały wymienione w dokumencie z 1294 r.?

.....

.....

.....

.....

.....

- W jaki sposób przechowywane są historyczne dokumenty?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał numer 4 – fotografie pieczęci przywieszonych do dokumentu z 1294 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/2

1

Pieczęć przedstawiająca
bramę miejską

2

Pieczęć przedstawiająca postać
z tarczą herbową

3

Pieczęć przedstawiająca Anioła
i św. Marię. Scena Zwiastowania

Na podstawie materiału nr 3 i 4 połącz pieczęcie z ich właścicielami

Pieczęć nr 1	pieczęć Henryka mistrza szpitala Bożogrobców w Nysie
Pieczęć nr 2	pieczęć Jana wójta dziedzicznego w Nysie
Pieczęć nr 3	pieczęć miasta Nysy

Wyjaśnij, co pomogło Ci zidentyfikować właścicieli pieczęci

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 2

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Nysa przez długi czas była rezydencją biskupów wrocławskich. Książę Jarosław Opolski, syn Bolesława I Wysokiego, pełniąc w latach 1198-1201 urząd biskupa wrocławskiego, zapisał w testamencie swoim następcom Nysę jako stolicę biskupią. Z jego inicjatywy w 1195 r. zbudowano w Nysie nowy kościół parafialny, który 7 lipca 1198 r. uroczystie poświęcono św. Jakubowi. Część historyków uznała natomiast za wiarygodne, że biskup Jarosław poświęcił świątynię w 1201 r. Wraz z wolnostojącą dzwonnica znajdują się na terenie średniowiecznych obwarowań miejskich.

Urzędujący w Nysie biskupi wzniesli mury obronne ze względu na rangę, położenie oraz zgromadzone tu bogactwa. Miasto otaczały pierwotnie wały drewniano-ziemne, które zastąpiono w 1290 r. mocniejszymi obwarowaniami. W XIV w. biskup wrocławski Przeclaw z Pogorzeli ufundował murowane obwarowania z kilkoma basztami: Ziębicką, Wrocławską, Bracką i Celną.

Podczas wojny trzydziestoletniej (1618-1648) Szwedzi wysyłali swoich szpiegów, aby zatruwali studnie. Dlatego biskupi podjęli decyzję o zabezpieczeniu położonej niedaleko Rynku studni miejskiej, która była dla mieszkańców źródłem wody pitnej.

Postanowiono wykonać żelazną obudowę. Projekt i jego realizację zlecono biskupiemu ślusarzowi i mincerzowi – Wilhelmowi Hellewegowi. Obudowa studni została wykonana z żelaznej, bogato zdobionej kraty ważącej 2600 kg i nazywana jest dzisiaj „Piękną Studnią”.

Dogodne położenie Nysy na przecięciu szlaków handlowych wpłynęło korzystnie na rozwój gospodarczy miasta. Już od średniowiecza w mieście prężnie rozwijał się handel, a dwa razy do roku organizowano targi, które odwiedzali kupcy m.in. z Austrii, czy też Węgier. Przeglądając zdjęcia z targu, które wykonała przed II wojną światową Grete Hoffmann, uwagę przykuwa Fontanna Trytona zbudowana w latach 1700-1701 i wzorowana na rzymskiej fontannie Berniniego.

Obecność w Nysie biskupów, którzy dbali nie tylko o rozwój miasta (liczne obiekty sakralne, rozwój gospodarki i edukacji), ale także jego ochronę (system fortyfikacji) przyczyniła się do określania Nysy mianem „Śląskiego Rzymu”.

Opracowano na podstawie:

M. Sikorski, *Nysa zabytki i miasto*, Nysa 2011;

M. Sikorski, *Nysa Śląskim Rzymem zwana i jej miejsce w polsko-czeskiej historii*, Nysa 2013;

Nysa - zespół kościoła farnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy,

<https://zabytek.pl/pl/obiekty/nysa-nysa-zespol-kosciola-farnego-pod-wezwaniem-sw-jakuba-stars>, [dostęp 09.12.2022 r.]

E. Wótkiewicz, *Kościół i jego wierni. Struktury kościelne i formy pobożności w średniowiecznej Nysie*, Kraków 2014.

Materiał numer 2 – zdjęcia archiwalne przedstawiające nyskie zabytki

Źródło: fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256

Źródło: fot. G. Hoffmann, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/1810

Źródło: fot. T. Horoszkiewicz, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3898/59

Na podstawie materiału nr 1 i 2 przyporządkuj numer zdjęcia do opisu

NR ..... Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki

NR ..... Wieża Bramy Ziębickiej

NR ..... Piękna Studnia

NR ..... Fontanna Trytona

Na podstawie materiału nr 1 odpowiedz na pytanie:

- Dlaczego Nysę określamy mianem „Śląskiego Rzymu”?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 3

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

W 1622 r. arcyksiążę biskup Karol Habsburg sprowadził do Nysy jezuitów, m.in. z zamiarem utworzenia w Nysie kolegium jezuickiego.

W akcie erekcyjnym z 9 lutego 1623 r. zapewnił stosowne środki na utrzymanie tejże szkoły.

W następstwie powstaje seminarium św. Anny (Rynek Solny), które w trakcie wojny trzydziestoletniej ulega zniszczeniu.

Do budowy nowego (obecnego) barokowego budynku, jezuici przystąpili w 1656 r.

W 1773 r. król pruski Fryderyk Wielki pozwolił jezuitom, po kasacie zakonu, pozostać w Nysie.

Wówczas utworzono królewskie katolickie

gimnazjum, które w 1924 r. otrzymało nazwę „Carolinum” – upamiętniając tym samym fundatora seminarium św. Anny biskupa Karola Habsburga.

Do grona absolwentów nyskiego Carolinum należą: Michał Korybut Wiśniowiecki (król Polski), Jakub Sobieski (syn Jana III Sobieskiego), Konrad Bloch (noblista w dziedzinie medycyny), Max Herrmann-Neisse (pisarz), czy też abp Alfons Nossol.

II wojnę światową przetrwały jedynie dwa budynki. Utworzono w nich państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące.

Opracowano na podstawie:

M. Sikorski, *Nysa zabytki i miasto*, Nysa 2011,

M. Sikorski, *Nysa Śląskim Rzymem zwana i jej miejsce w polsko-czeskiej historii*, Nysa 2013.

Na podstawie materiału nr 1 wykonaj polecenia:

- Napisz, dlaczego arcyksiążę biskup Karol Habsburg sprowadził do Nysy jezuitów?

.....

.....

.....

- Napisz, skąd wzięła się nazwa „Carolinum”?

.....

.....

.....

- Wymień trzech absolwentów nyskiego Carolinum

1. ....

2. ....

3. ....

Karta pracy 4

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Patrząc na Nysę i jej liczne świątynie (obecnie w Nysie jest 12 kościołów), można bez wątpienia stwierdzić, że mieszkający tu dawniej ludzie byli bardzo religijni. Wierzących przepełniała tęsknota za Ziemią Świętą i jej sercem – Jerozolimą. Bożogrobcy (oficjalnie: Zakon Rycerski Grobu Bożego w Jerozolimie), którzy pielęgowali ten kult, przebywali w Nysie od średniowiecza. Chcąc stworzyć tutaj miejsce kultu wzorowane na planach świętego miasta, postanawiają zbudować kościół pw. Św. Krzyża (dawniej: Jerusalem-Kirche).

Zakonnicy posiadali plany i pomiary Jerozolimy. Odległość między kościółkiem, a punktem, gdzie dawniej znajdował się ratusz,

równa jest długości drogi krzyżowej. Potwierdza to dokument z 10 października 1678 r., który umieszczono w kuli wieżyczki kościelnej. Z inicjatywy Bożogrobców powstał także najpiękniejszy na Śląsku kościół barokowy pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Zakonnicy sprowadzili z Monachium wybitnych malarzy – braci Tomasza Krzysztofa i Feliksa Antoniego Schefflerów. Wykonane przez nich malunki ścienne związane przede wszystkim z motywami Męki Pańskiej nazywane są perłami „Śląskiego Rzymu”. Ponadto jedna z kościelnych kaplic imituje kaplicę Grobu Pańskiego w Jerozolimie – tak jak w Ziemi Świętej trzeba się schylić, aby do niej wejść.

Opracowano na podstawie:

M. Sikorski, *Nysa zabytki i miasto*, Nysa 2011.

M. Sikorski, *Nysa Śląskim Rzymem zwana i jej miejsce w polsko-czeskiej historii*, Nysa 2013.

K. Ogiolda, *Bożogrobcy. W Jerozolimie bronili grobu Jezusa, w Nysie opiekowali się ubogimi*, „NTO” 28-29.06.2014, s. 10.

Na podstawie materiału nr 1 odpowiedz na pytania:

- Jakie budowle w Nysie nawiązują do Jerozolimy?

.....

.....

.....

- Jak oficjalnie nazywano Bożogrobców?

.....

.....

.....

Karta pracy 5

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

**Materiał numer 1 – zdjęcie fasady Muzeum Powiatowego w Nysie,
dawnego pałacu biskupiego**

Źródło: fot. J. Stemplewski, Archiwum Państwowe
w Opolu, sygn. 45/3790/246

Wyobraź sobie, że jesteś przewodnikiem po Nysie i opracowujesz plan wycieczki szlakiem biskupów wrocławskich. Zaplanuj, co można zobaczyć w miejscach związanych z biskupami wrocławskimi, wymienionych w planie wycieczki.

Wykorzystaj informacje z materiałów edukacyjnych, internetu i zamieszczoną fotografię.

PLAN WYCIECZKI

Miejsce w Nysie	Co warto zobaczyć
Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki	
Skarbiec św. Jakuba	
Muzeum Powiatowe w Nysie	
Carolinum	
Pozostałości fortyfikacji	

Nysa
– prawie
jak
Rzym

SCENARIUSZ

**Czy tylko
Toruń słynie
z pierników?**

SCENARIUSZ LEKCJI

Czy tylko Toruń słynie z pierników?

Czas trwania: 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 4-6 szkół podstawowych, proponowana jako element nauczania regionalnego podczas lekcji wychowawczych lub w ramach zajęć z historii jako rozszerzenie lekcji o dziejach Śląska.

Cele:

Po lekcji uczeń:

- zna podstawowe pojęcia z historii rzemiosła: cech rzemieślniczy, przykładowe nazwy cechów, mistrz, czeladnik, uczeń, statut
- potrafi podać nazwiska piernikarzy działających w Nysie: Hans Hartlieb Küchler, Georg Klehr, Franz Springer
- identyfikuje miejsca w Nysie związane z działalnością rzemieślniczą: Rynek, Rynek Solny, Rynek Garncarski, ul. Sukiennicza, ul. Kupiecka, ul. Kramarska, ul. Kowalska i ul. Tkacka;
- potrafi analizować źródła historyczne i opracowania

Środki dydaktyczne:

podcasty, teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania:

wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja

Wprowadzenie

Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat początków organizacji rzemiosła na Śląsku.

Początki organizacji cechowych związane były z procesem lokacji miast na wzorach zachodnich. Wraz z rozwojem Rynku oraz podziałem pracy na zajęcia miejskie i wiejskie wytwórcy zaczęli walczyć o opanowanie możliwie szerokiego kręgu odbiorców. Pojawiły się regulacje dotyczące liczby warsztatów rzemieślniczych dopuszczonych do produkcji, wprowadzano surowe zasady kontroli jakości wyrobów, monopolizowano określone gałęzie wytwórczości. Rzemieślnicy zaczęli zrzeszać się w cechy, czyli organizacje skupiające wytwórców jednej lub kilku specjalności, których celem była obrona wspólnych interesów. Do zadań cechu należały: kontrola jakości produkcji, kształcenie rzemieślników i podnoszenie kwalifikacji zawodowych, utrwalanie więzi między członkami, organizacja wzajemnej pomocy, reprezentowanie interesów członków wobec organów władzy i administracji, inicjowanie życia towarzyskiego zrzeszonych rzemieślników, a w razie zagrożenia – pomoc w obronie miasta. Wyroby cechowe musiały być lepszej jakości niż wykonane przez ludzi spoza korporacji, a wielkość produkcji miała być regulowana tak, by nie doszło do niekorzystnej obniżki cen. Jednostką produkcyjną w cechu był warsztat – własność mistrza, pełnoprawnego członka cechu, posiadającego najwyższe umiejętności zawodowe. Mistrz organizował zakup surowców, przyjmował zamówienia klientów, prowadził handel, nadzorował pracę w warsztacie, wykonywał najbardziej precyzyjne i odpowiedzialne zadania, odpowiadał za jakość produktu. Droga do tytułu mistrza była żmudna i prowadziła przez kolejne stopnie – ucznia i czeladnika. Władze cechu stanowili dwaj tzw. „starsi cechowi”, mistrzowie o nieposzlakowanej opinii. Pozostali mistrzowie wchodziłi w skład zgromadzenia cechowego, które obradowało raz na kwartał i podejmowało decyzje we wszelkich sprawach związanych z cechem. Cechy w trakcie swojej działalności wytworzyły wiele elementów związanych z bogatą obrzędowością rzemieślniczą. Powstawało w związku z tym wiele pięknych wyrobów, które uświetniały spotkania i ceremonie (wilkomy, godła cechowe, chorągwie), a także służyły do codziennego funkcjonowania (skrzynie cechowe, pieczęcie). Lokacja na prawie niemieckim wymagała spisania między księciem a mieszkańcami wsi umowy, która dokładnie określała prawa i obowiązki mieszkańców. Rozwinął się handel i gospodarka towarowo-pieniężna.

Ogniwo wiązące

Nauczyciel przedstawia uczniom krótką historię Nysy, która jest jednym z najstarszych miast śląskich, a powstała na początku XIII w. jako centrum rzemieślniczo-handlowe. Dogodne położenie miasta na przecięciu szlaków handlowych sprzyjało rozwojowi gospodarczemu miasta, w którym kwitł handel i rzemiosło.

**Opracowanie
nowego
materiału**

Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 1.

Prezentuje uczniom krótką historię Nysy jako centrum rzemieślniczo-handlowego. Uczniowie zapoznają się z tekstem oraz zamieszczonym pod nim słowniczkiem. Następnie czytają informację o początkach rzemiosła w Nysie i zapoznają się z rodzajami prowadzonej działalności. Oglądają współczesną mapę centrum Nysy. Na podstawie powyższych materiałów uczniowie rozwiązują zadania. W zadaniu pierwszym w miejscu „Nazwy nawiązujące do handlu” uczniowie mogą z mapy wypisać nazwy ulic: Rynek, Rynek Solny, Rynek Garncarski, Sukiennicza, Kupiecka, Kramarska, natomiast w miejscu „Nazwy nawiązujące do rzemiosła” – Kowalska i Tkacka.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 2.

Uczniowie czytają tekst dotyczący organizacji cechowych i wykonują polecenie, które polega na określeniu przykładowych obowiązków członka cechu (np. utrzymanie wysokiej jakości produkcji, stosowanie się do zasad produkcji ustalonych przez władze cechowe, obowiązek obrony miasta). W materiale nr 3 uczniowie zapoznają się z organizacją cechu i przedmiotami używanymi w codziennej działalności cechu. Następnie oglądają skan pierwszej strony statutu piekarzy, który jest przechowywany w opolskim Archiwum. W materiale nr 4 umieszczony został kod QR do podcastu na temat tego statutu. Po przeczytaniu informacji i wysłuchaniu podcastu uczniowie opisują, jaka korzyść wynikała z przynależności do cechu, np. zapewnienie kształcenia, ochrona przed konkurencją, uzyskanie wsparcia finansowego w trudnej sytuacji. Uczniowie poznają wizerunek pieczęci piernikarzy i cukierników nyskich, który pochodzi z akt opolskiego Archiwum. Następnie opisują pieczęć. Kolejne zadanie polega na zaprojektowaniu pieczęci wybranego przez ucznia cechu.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 3.

Uczniowie zapoznają się z tekstem dotyczącym poszczególnych etapów kształcenia w cechu. Oglądają skan poświadczenia nauki zawodu pochodzącego z opolskiego Archiwum, następnie wymieniają trzy etapy kształcenia. Nauczyciel nawiązuje do dokumentów przechowywanych w archiwach domowych i zachęca uczniów do zastanowienia się, czy jest potrzeba przechowywania takich materiałów dla przyszłych pokoleń.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 4.

Wprowadza uczniów w tematykę historii produkcji pierników w Nysie. Uczniowie zapoznają się z tekstami inskrypcji na epitafiach piernikarzy znajdujących się w nyskiej katedrze, oglądają zdjęcie jednego z epitafiów i wykonują polecenia.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 5.

Uczniowie zapoznają się z tekstem na temat rozwoju piernikarstwa w Nysie oraz historii rodzinnej firmy Franza Springera. Następnie oglądają przedwojenne zdjęcie Nysy Grete Hoffmann z widocznym szyldem sklepu Franza Springera i porównują je

**Opracowanie
nowego
materiału**

ze współczesnym zdjęciem Nysy Jerzego Stemplewskiego. Kamienica, w następstwie działań wojennych, nie zachowała się do dzisiejszych czasów. W kolejnym materiale pokazana została reklama firmy Franza Springera z 1939 r. Uczniowie obliczają datę wydania ulotki, a następnie proponują hasło reklamowe dla nyskich pierników.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 6.

Uczniowie zapoznają się z tekstem dotyczącym pierników figuralnych, oglądają fotografie form do takich pierników, a następnie opisują jedną z nich i wskazują okazję, której mogło towarzyszyć powstanie takiego wyrobu.

Na końcu scenariusza umieszczony został tradycyjny przepis na nyskie pierniki, który może zostać wykorzystany jako ciekawostka lub zadanie domowe.

**Rekapitulacja
pierwotna**

Nauczyciel zadaje pytania:

Jakie rzemiosła funkcjonowały dawniej w Nysie?

W jakich instytucjach przechowywane są materialne ślady działalności nyskich rzemieślników?

Czy współcześnie Nysa słynie z wyrobów rzemieślniczych?

KARTY PRACY

**Czy tylko
Toruń słynie
z pierników?**

NYSA - PRAWIE JAK RZYM

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 800-LECIA NYSY

Karta pracy 1

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Nysa, jedno z najstarszych miast śląskich, powstała na początku XIII w. jako centrum rzemieślniczo-handlowe. Dogodne położenie miasta na przecięciu szlaków handlowych z Pragi i Kłodzka do Opola i Krakowa sprzyjało rozwojowi gospodarczemu miasta, w którym kwitły handel i rzemiosło. Handel odbywał się na Rynku oraz na pobliskich placach: Rynku Solnym, Rynku Garncarskim oraz Targu Końskim. W miejscach tych chłopi sprzedawali produkty rolne, a rzemieślnicy swoje wyroby. Dwa razy w roku, na św. Jakuba

i na św. Agnieszki odbywały się targi, na które przyjeżdżali kupcy z Austrii, Czech, Moraw i Węgier. Od Rynku odchodziła sieć ulic, która służyła głównie rzemieślnikom i kupcom. Centrum średniowiecznego miasta pełniło funkcje handlowe, usługowe, urzędowe i reprezentacyjne, stąd też musiały się tu znajdować urządzenia i budowle służące do tych celów, takie jak: ratusz, dom kupców, waga miejska, sukiennice, kramy kupieckie, ławy rzemieślnicze.

SŁOWNICZEK

RATUSZ

reprezentacyjny budynek będący siedzibą władz miejskich

DOM KUPCÓW

budowla posiadająca komory kupieckie z przeznaczeniem na sprzedaż wyrobów rzemieślniczych

WAGA MIEJSKA

budynek z urzędową wagą towarową, w którym kupcy mogli sprawdzić ciężar sprzedawanych towarów, a kupujący, czy towar został uczciwie zważony lub zmierzony

SUKIENNICE

budynek, w którym znajdowały stoiska z różnymi towarami, a zwłaszcza z sukniem, czyli rodzajem wełnianej tkaniny

KRAM KUPIECKI

miejsce, stoisko do sprzedawania towarów

Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukała, M. Nowak, Nysa 2017.

Materiał numer 2 – fragment tekstu edukacyjnego

Rzemieślnicy obecni byli w Nysie od początku jej istnienia. Według spisu podatkowego z 1424 r. w mieście funkcjonowało 390 rzemieślników uprawiających 36 rzemiosł. Ocenia się, że

Rzemiosła związane z wytwarzaniem jedzenia

PIEKARZE – wypiekali pieczywo i sprzedawali je w tak zwanych ławach chlebowych istniejących na nyskim Rynku

PIERNIKARZE – wypiekali korzenne i miodowe pierniki

PIWOWARZY I SŁODOWNICY – wytwarzali piwo

RZEŹNICY – zajmowali się ubojem zwierząt oraz sprzedażą mięsa na tak zwanych jatkach

Rzemiosła związane z pracą w drewnie

BEDNARZE – wyrabiali drewniane naczynia (beczki, wiadra, cebrzyki, balie)

STOLARZE – tworzyli meble

SNYCERZE – rzeźbili w drewnie

KOŁODZIEJE – zajmowali się wyrobem drewnianych wozów i kół

Rzemiosła polegające na obróbce metalu

KOWALE – wytwarzali przedmioty kute na gorąco z żelaza (narzędzia, broń, przedmioty codziennego użytku, okucia, kraty, podkowy).

ŚLUSARZE – wyrabiali zamki, klucze, kłódki, okucia, narzędzia

LUDWISARZE – odlewnicy dzwonów; odlewali dzwony dla kościołów w Nysie i okolicznych miejscowościach

RUSZNIKARZE – zajmowali się wyrobem i naprawą ręcznej broni palnej

GWOŹDZIARZE – wyrabiali wszelakie gwoździe, także z ozdobnymi główkami

w owym czasie Nysę mogło zamieszkiwać co najmniej 5000 mieszkańców. Poniżej znajduje się lista przykładowych rzemieślników funkcjonujących w Nysie.

Rzemiosła związane z wykorzystywaniem skóry

BIAŁOSKÓRNICY – wyprawiali skóry w jasnych barwach na odzież i obuwie

CZERWONOSKÓRNICY – wyprawiali skóry dla potrzeb szewców, kaletników (przy pomocy dębiny garbarskiej nadawali skórze czerwonawy kolor)

SZEWCY – zajmowali się wyrobem i naprawą obuwia

KUŚNIERZE – zajmowali się wyprawianiem i farbowaniem skór futerkowych oraz szyciem z nich odzieży

RYMARZE – zajmowali się wyprawianiem skór i wyrabianiem z niej różnych części uprzęży końskiej (pasy, baty, rzemienie)

SIODLARZE – wyrób siodeł i elementów uprzęży do jazdy konnej

Rzemiosła polegające na pracy z tkaninami

KRAWCY – szyli odzież

POŃCZOSZNICY – wytwarzali elementy odzieży z dzianiny (nakrycia głowy, wełniane koszule, rękawiczki, pończochy)

TKACZE – zajmowali się tkaniem płótna z lnu i konopi

SUKIENNICY – wyrabiali sukno z tkaniny wełnianej

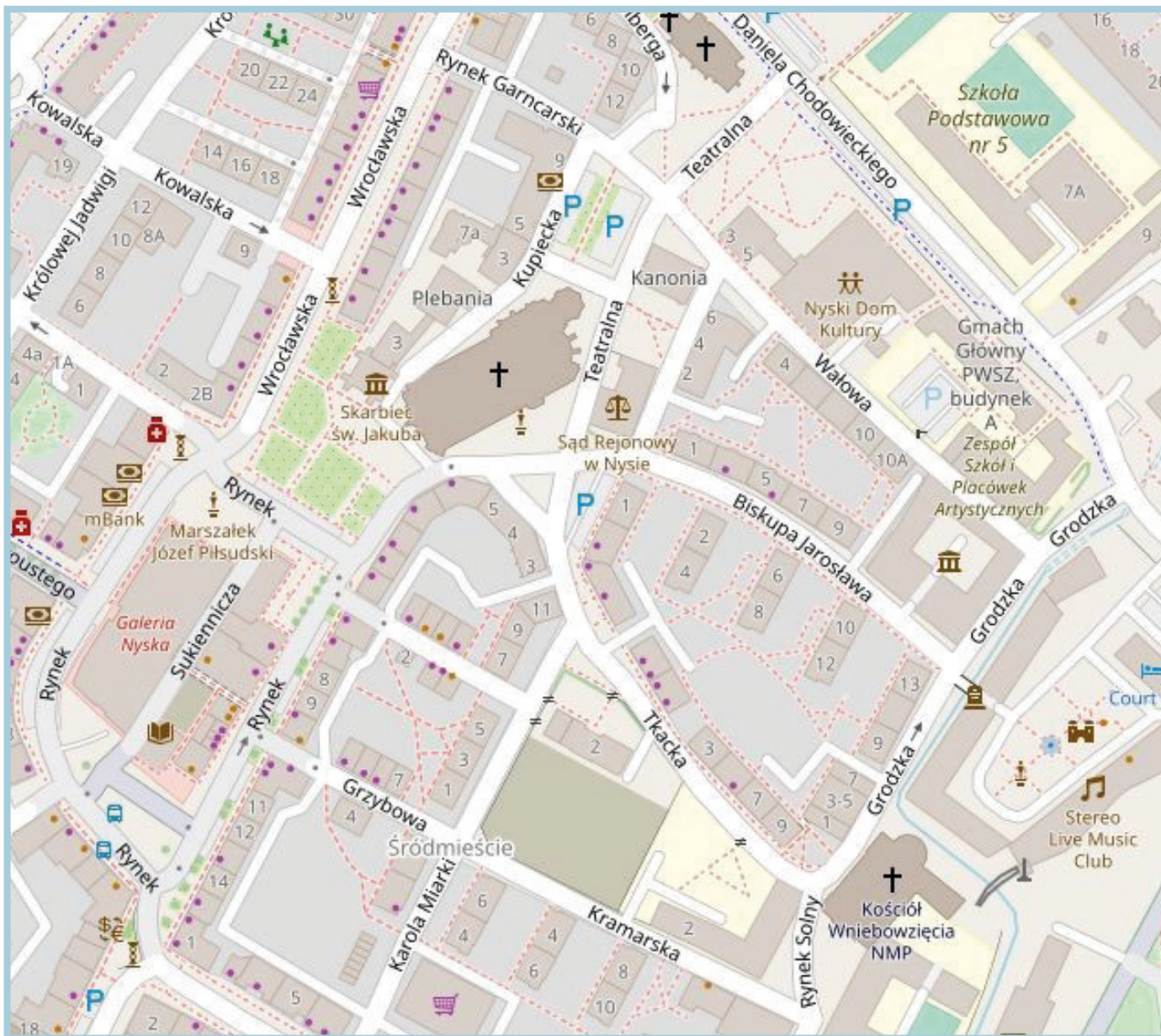
Rzemiosła inne

GARNCARZE – zajmowali się wyrobem naczyń glinianych

INTROLIGATORZY – oprawiali, zszywali i sklejali księgi

KARTOWNICY – wykonywali karty do gry

Materiał numer 3 – współczesna mapa centrum Nysy

Źródło: <https://mapy.e-turysta.pl/>, dostęp: 12.12.2022

Na podstawie materiałów nr 1, 2 i 3 wykonaj polecenia:

- Bujny rozwój rzemiosła i handlu w Nysie potwierdzają zachowane do dziś nazwy ulic. Na podstawie materiału nr 1 i 3 wypisz nazwy ulic Nysy.

Nazwy nawiązujące do handlu:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

Nazwy nawiązujące do rzemiosła:

1. ....
2. ....

- Na podstawie materiału nr 2 połącz w pary nazwy rzemieślników oraz nazwy produktów, które wytwarzali

PIEKARZ	garnek
BEDNARZ	beczka
LUDWISARZ	bułka
POŃCZOSZNIK	dzwon
GARNCARZ	rękawiczki

Karta pracy 2

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Rzemieślnicy zrzeszali się w cechy, czyli organizacje skupiające wytwórców jednej lub kilku specjalności. Celem funkcjonowania cechu była obrona interesów należących do niego rzemieślników. Do zadań cechu należało: określenie zasad produkcji, kontrola jakości produkcji, kształcenie rzemieślników i podnoszenie kwalifikacji zawodowych, utrwalanie więzi między członkami danego cechu, organizacja wzajemnej pomocy, reprezentowanie interesów członków wobec organów władzy i administracji, organizowanie życia towarzyskiego dla swych członków, a w razie zagrożenia – pomoc w obronie miasta. Każdemu cechowi podlegał określony odcinek murów miejskich, często

z basztą obronną. Rzemieślnicy utrzymywali zbrojownię, w której gromadzono broń na wypadek wojny, oraz kształcili swoje umiejętności strzeleckie w ramach tzw. bractw kurkowych.

Funkcjonowanie cechu było ściśle powiązane z religią i Kościołem. Wszelkie uroczystości kościelne gromadziły rzemieślników występujących obowiązkowo pod swoimi sztandarami cechowymi. Poszczególne cechy obierały sobie świętego patrona, którego czciły poprzez celebrowanie jego święta. Cechom powierzano również utrzymywanie ołtarzy w miejskim kościele.

Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;
Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukała, M. Nowak, Nysa 2017.

Na podstawie materiału nr 1 wskaż przykładowe obowiązki rzemieślników należących do cechu.

Obowiązki rzemieślnika:

1. ....
2. ....
3. ....

Materiał numer 2 – fragment tekstu edukacyjnego

Do cechu należeli mistrzowie, czeladnicy i uczniowie. Mistrzowie byli pełnoprawnymi członkami cechów, a czeladnicy i uczniowie tylko stowarzyszonymi członkami bez prawa sprawowania funkcji. Władze cechu stanowili dwaj tzw. „starsi cechowi”, mistrzowie o nieposzlakowanej opinii. Inni mistrzowie wchodziłi w skład zgromadzenia cechowego, które obradowało raz na kwartał i podejmowało decyzje we wszelkich sprawach związanych z cechem. Niższą warstwę rzemieślników stanowili czeladnicy, którzy pracowali na rzecz mistrza, ale byli już opłacani i mieli szanse przystąpienia

WILKOMY to ozdobne, ceremonialne naczynia, które służyły do spełniania uroczystych toastów podczas uczt związanych z przyjmowaniem nowego członka lub gości z innego miasta – rzemieślników odbywających podróże czeladnicze wymagane dla doskonalenia zawodowego kunsztu.

SKRZYNIE CECHOWE służyły do przechowywania cennych przedmiotów cechowych, takich jak dokumenty (statuty, listy, przywileje, księgi, tłoki pieczętne, insygnia władzy, pieniądze). Były przechowywane w domach lub izbach cechowych pod opieką starszych cechu.

GODŁA CECHOWE jako tarcze trumienne służyły do dekoracji trumien w trakcie ceremonii pogrzebowej.

do egzaminu mistrzowskiego. Najmłodszy i najmniej znaczący byli uczniowie, których mistrz przyjmował na płatną naukę i wykorzystywał głównie do prac służebnych. Cechy w trakcie swojej działalności wytworzyły wiele elementów związanych z bogatą obrzędowością rzemieślniczą. Powstawało także w związku z tym wiele pięknych wyrobów, które kiedyś uświetniały spotkania czy ceremonie, a dzisiaj zachowane w muzeach, np. w Muzeum Powiatowym w Nysie, stanowią materialny ślad istnienia danego cechu.

CECHOWE ŚWIECZNIKI PROCESYJNE

używane były głównie podczas pogrzebów mistrzów cechowych.

PIECZĘCIE CECHOWE zawierały symbol cechu, na który mogły składać się na przykład sceny pracujących rzemieślników, charakterystyczne narzędzia rzemieślnicze, używane produkty i materiały, wyroby danego rzemiosła, wyobrażenia symboliczne, wizerunek patrona cechu, czasem element herbu miejskiego. Pieczęcie miały znaczenie symboliczne, ale i czysto praktyczne.

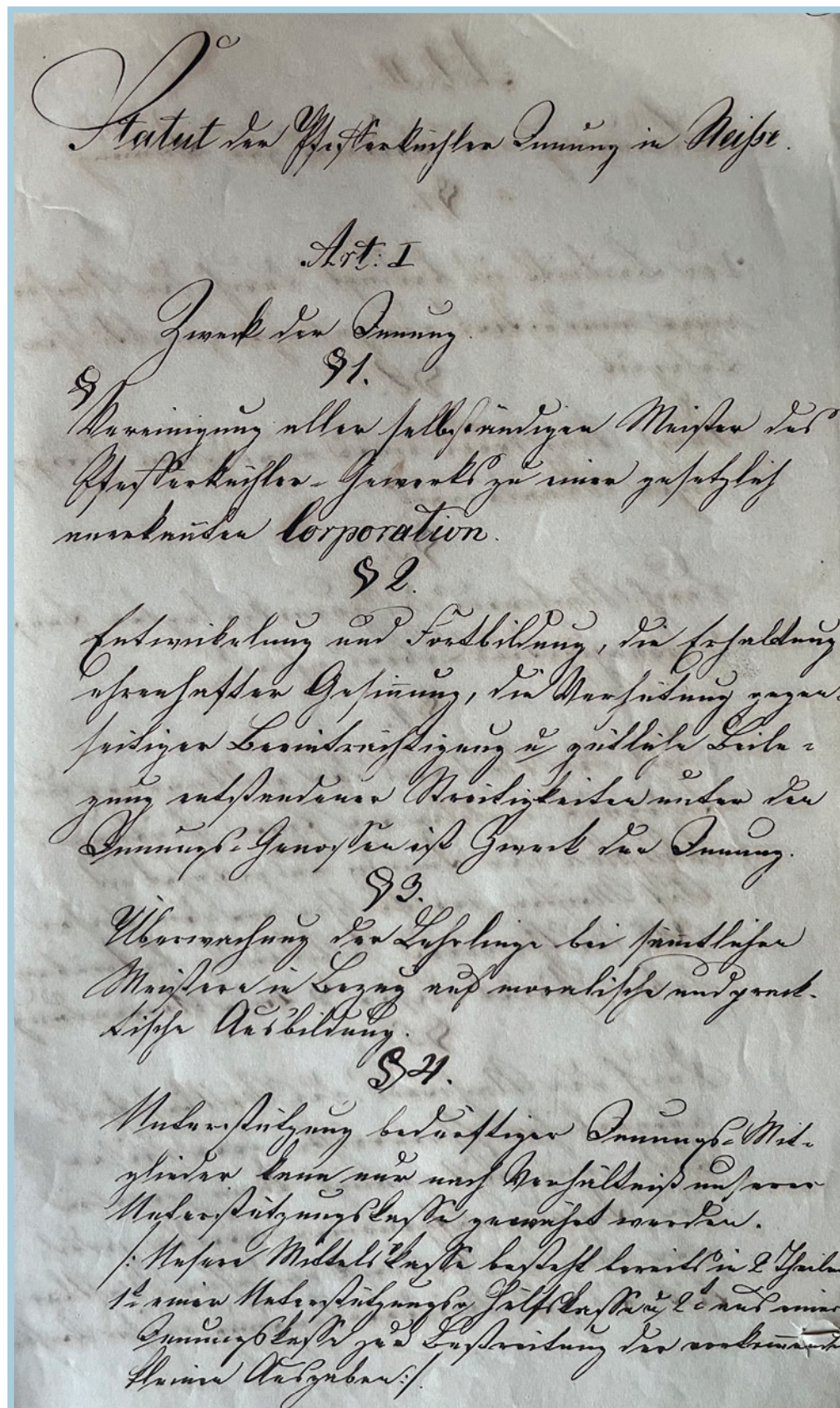
Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukała, M. Nowak, Nysa 2017.

Materiał numer 3 – statut piekarzy nyskich (fragment)

Statut był najważniejszym dokumentem, na podstawie którego działał cech rzemieślniczy. Zawierał wszystkie prawa i obowiązki członków cechu, określał zasady kształcenia, sposób produkcji i sprzedaży wyrobów, kary za niewłaściwe zachowanie, a także formy pomocy, na jaką mogli liczyć rzemieślnicy w trudnych sytuacjach.

Odpis Statutu cechu piekarzy nyskich, XIX w. (pierwsza strona)

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/121/520

Statut Cechu piernikarzy w Nysie

ART. I

CELE CECHU:

§ 1

Zjednoczenie wszystkich niezależnych mistrzów piernikarzy w prawie uznanej korporację.

§ 2

Rozwój i dalsze kształcenie, zachowanie honorowych postaw, zapobieganie konkurencji oraz polubowne rozwiązywanie sporów powstałych wśród członków cechu.

§ 3

Nadzór nad uczniami wszystkich mistrzów rzemiosła w zakresie praktycznego nauczania i krzewienia postawy moralnej.

§ 4

Wsparcie dla potrzebujących członków cechu udzielane odpowiednio do możliwości finansowych cechowej kasy zapomogowej.

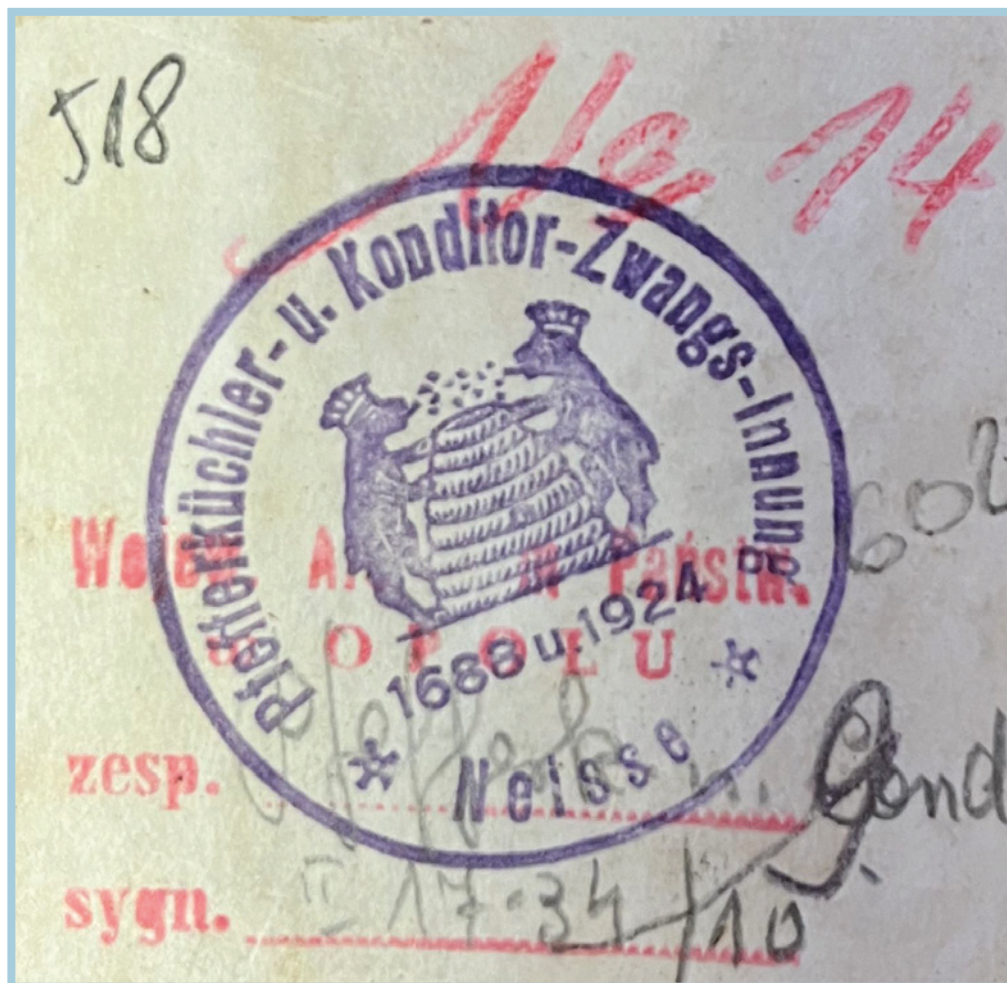
Materiał numer 4 – podcast o statucie piernikarzy nyskich

Link do podcastu: <https://www.youtube.com/watch?v=HEzaxguoabc>

Na podstawie materiału nr 3 i 4 wymień jedną korzyść wynikającą z przynależności do cechu.

.....

Materiał numer 5 – pieczęć piernikarzy nyskich

Pieczęć cechu cukierników i piernikarzy w Nysie, I poł. XIX w.

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/121/518

Na podstawie materiału nr 2 i 5 opisz pieczęć piernikarzy nyskich.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

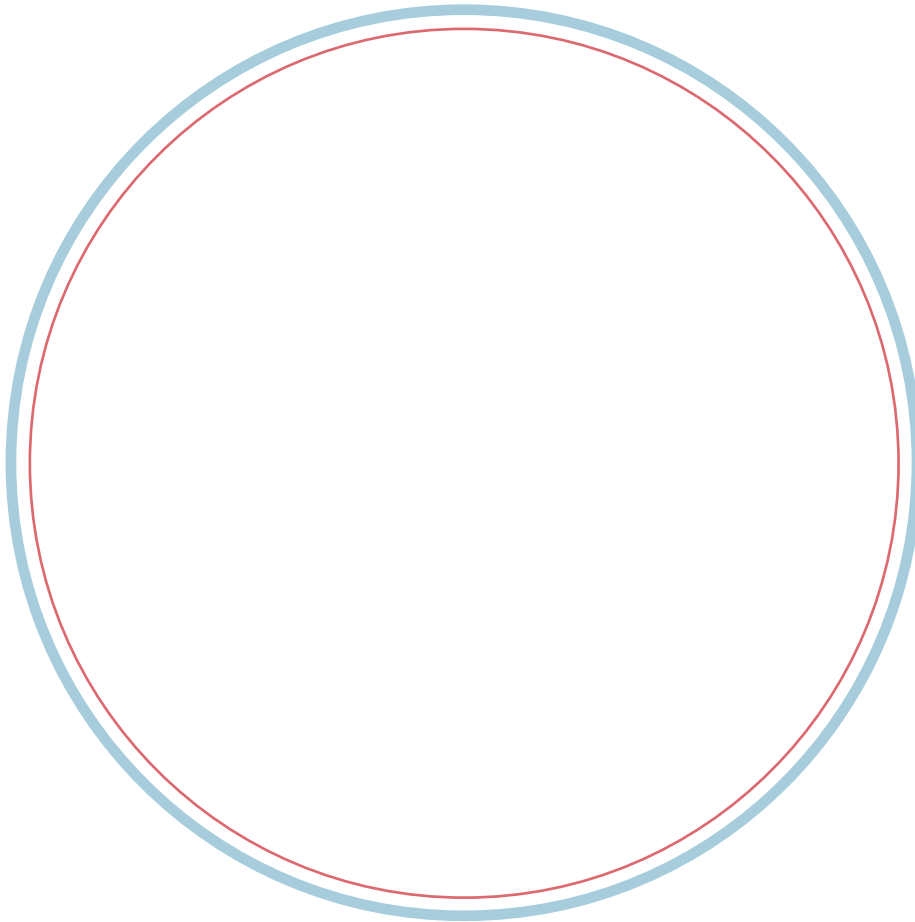
.....

.....

.....

.....

Zaproponuj własny wzór pieczęci cechowej. Skorzystaj z wykazu rzemieślników zawartego w materiale nr 1 karty pracy nr 1.

Karta pracy 3

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Ukończenie nauki zawodu było podstawowym warunkiem uprawiania samodzielnie rzemiosła w mieście. Majster (mistrz), który chciał przyjąć ucznia na naukę, musiał go najpierw przedstawić starszym cechowi. Tak rozpoczynał się pierwszy etap kształcenia. Ucznia obowiązywał okres próbny, po którym rozpoczynał naukę. Okres nauczania trwał zazwyczaj od 2 do 4 lat. Następnie czekało ucznia tzw. „wyzwolenie”. Ceremonia ta odbywała się w obecności starszych cechów, a mistrz wygłaszał wtedy opinię o umiejętnościach i zachowaniu ucznia. Uczniowie musieli wykonać sztukę czeladniczą, świadczącą o opanowaniu przez nich zawodu.

Zakończenie nauki otwierało nowy etap w życiu ucznia – odtąd był czeladnikiem, czyli przechodził do drugiego etapu kształcenia. Czeladnik za swoją pracę otrzymywał wynagrodzenie, miał jednak możliwość osiągnięcia godności majstra. Mógł odbyć

wędrówkę rzemieślniczą, która była okazją do pogłębienia wiedzy na temat nowych technik, tajników rzemiosła, narzędzi. Aby zostać mistrzem musiał poddać się bardzo trudnemu egzaminowi, sprawdzającemu zarówno wiedzę teoretyczną, jak i praktyczne umiejętności, zgodnie ze statutem danego cechu. Warunkiem przystąpienia do egzaminu było wykonanie sztuki mistrzowskiej – majstersztyku, którym był przedmiot o określonym stopniu trudności, wykonany własnoręcznie przez adepta. Uzyskanie przez rzemieślnika godności majstra (co było trzecim etapem w nauce zawodu) wiązało się nie tylko z przywilejami, ale i obowiązkami. Głównym był nakaz poszanowania i przestrzegania statutów oraz poleceń władz cechowych, miejskich i krajowych, jak również konieczność udziału w życiu publicznym i religijnym miasta.

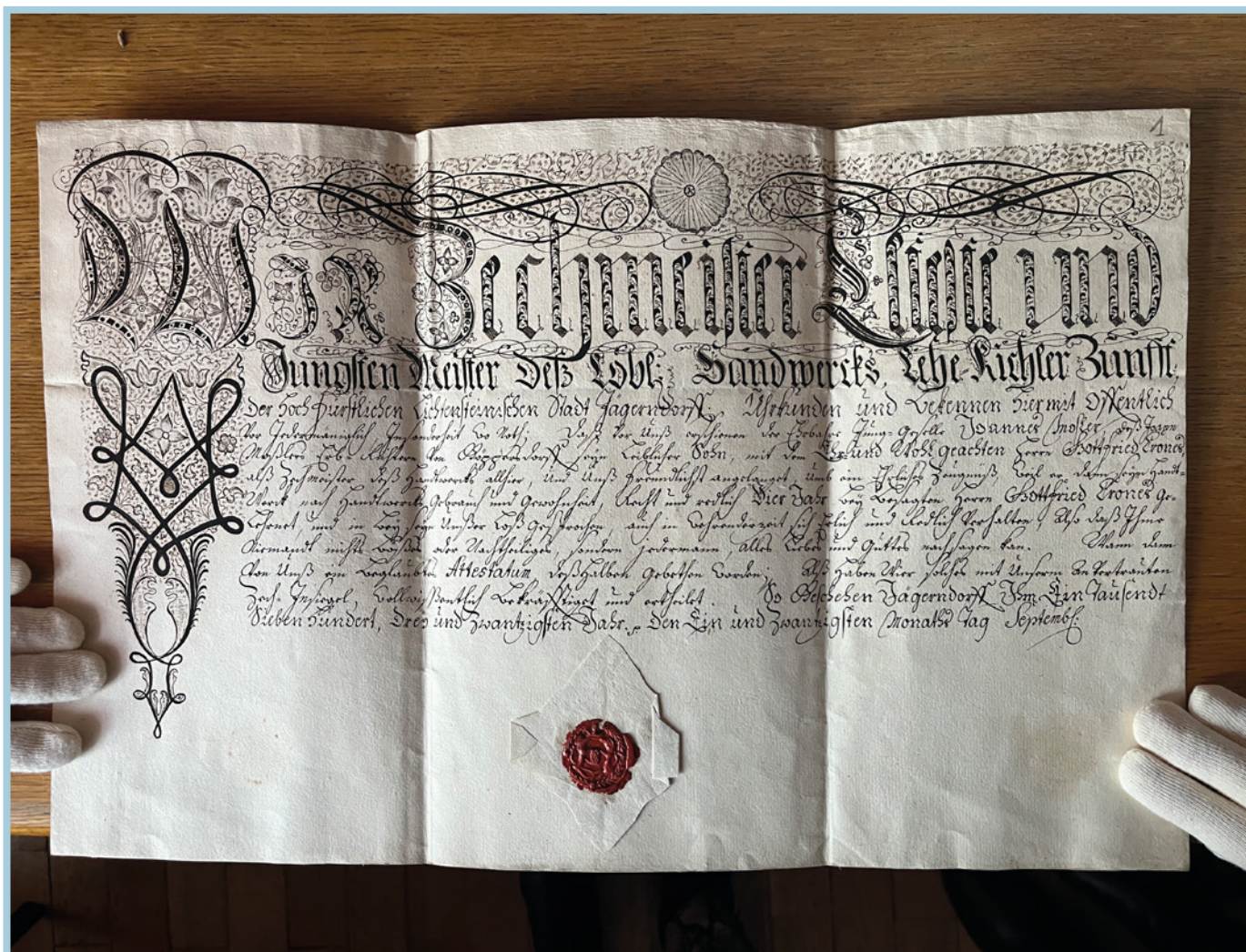
Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukała, M. Nowak, Nysa 2017;

J. Kwak, *Rzemiosło miejskie w rejencji opolskiej od schyłku XVIII do lat sześćdziesiątych XIX w.*, Warszawa-Wrocław 1983.

Materiał numer 2 – poświadczenie nauki zawodu

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/121/52

Na podstawie materiału nr 1 wymień trzy etapy kształcenia rzemieślnika.

1. ....
2. ....
3. ....

Współczesne świadectwa szkolne nie są tak bogato zdobione jak rzemieślnicze poświadczenia nauki, ale zawierają równie dużo danych o uczniu. Podaj, jakie informacje można wyczytać dzisiaj ze świadectwa. W razie potrzeby, skorzystaj z Internetu.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wyjaśnij, czy takie materiały jak świadectwa szkolne warto przechowywać dla przyszłych pokoleń. Odpowiedź uzasadnij.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 4

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Pierwsza wzmianka dotycząca wypieku piernika na Śląsku pochodzi z 1293 r. Tradycja wyrobu tego przysmaku bardzo szybko rozpowszechniła się w całym regionie. Nysa, obok Wrocławia, Raciborza i Opola, należała do dużych ośrodków piernikarskiego rzemiosła, przy czym każdy z nich posiadał własną niepowtarzalną recepturę wypieku.

Prawo do samodzielnej organizacji cechu nadał nyskim piernikarzom biskup wrocławski Fryderyk w 1677 r. Wcześniej piernikarze posiadali wspólny cech z piekarzami, co jednak prowadziło do licznych sporów między piekarzami białymi a czarnymi (piernikarzami). Określenie „czarny” związane było z dodawaniem

do ciasta ciemnych przypraw (pieprz, przyprawy korzenne) oraz potażu otrzymanego ze spopielonego węgla drzewnego, który służył do spulchniania ciasta, podobnie jak dzisiejsza soda. Wypiekano dwa rodzaje pierników, miękkie i figuralne. Miękkie, zawierające potaż, przeznaczone były do jedzenia. Ciastka niezawierające potażu wykrawano w ozdobne wzory lub wyciskano w specjalnych formach, które ozdabiano kunsztownymi ornamentami. Pierniki bez potażu były twarde i mogły być długo przechowywane. Pierniki, z powodu wysokiej ceny przypraw oraz bogatego zdobienia, często uchodziły za towar luksusowy.

Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukała, M. Nowak, Nysa 2017.

Materiał numer 2 – fragment tekstu edukacyjnego

Nie ma dokładnej informacji, kiedy piernikarze pojawili się w Nysie. Na pewno byli już w XVI w., czego dowodem mogą być znajdujące się w najważniejszym nyskim kościele – bazylice św. Jakuba i św. Agnieszki – epitafia piernikarzy: Hansa Hartlieba Kuchlera

i jego żon, Petronili i Elżbiety z 1574 r. oraz Georga Klehra i jego żony Zuzanny z 1633 r. Oprócz nich swoje epitafia w nyskiej świątyni mieli także biskupi i uczeni.

Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukała, M. Nowak, Nysa 2017;

W. Długosz, *Nysa*, <http://www.dokumentyslaska.pl/epitafia/miejscowosci/nysa>, dostęp: 7.12.2022.

Materiał numer 3 – inskrypcje na epitafiach piernikarzy w nyskiej bazylice

INSKRYPCJA NR 1

TEKST ORYGINALNY	TŁUMACZENIE
<p>Im Jar 1573 am 7 April ist in Gott seliglich entschlaffen den vor sichtige M: Hans Hartlieb Kuchler al hier. Im Jar 1566. den 16 january Petronilla seine eheliche Hausfraw Im jahr 1590 den 3 may Elisabeth auch seine eheliche Hausfraw denen und uns Gott genade.</p>	<p>W roku 1573, 7 kwietnia, zmarł błogostawiony przez Boga Hans Hartlieb Kuchler. W roku 1566, 16 stycznia, zmarła Petronilla, jego żona. W roku 1590, 3 maja, zmarła Elżbieta, także jego żona. Niech Bóg błogostawi im i nam.</p>

INSKRYPCJA NR 2

TEKST ORYGINALNY	TŁUMACZENIE
<p>Anno 1633 den 21 Martii ist in Got seliglichen ent schlafen der ehrenveste und wolgeachte Herr George Klehr Burger und Pfeffer kichler alhier seines alters 58 Jahr der sehlen Gott gnedig und barmherzig sein wolle. Amen.</p>	<p>W roku 1633, 21 marca, zmarł błogostawiony przez Boga szanowany pan George Klehr, mieszczanin i piernikarz, w wieku 58 lat. Niech Bóg będzie łaskawy jego duszy. Amen.</p>

**Materiał numer 4 – zdjęcia
epitafium piernikarza
w nyskiej bazylice**

Epitafium nyskiego piernikarza
fot. P. Kaszuba

Epitafium nyskiego piernikarza
(fragment)
fot. P. Kaszuba

Na podstawie materiału nr 2, 3 i 4 przyporządkuj tekst inskrypcji i zdjęcie do odpowiedniego piernikarza. Podaj jego imię i nazwisko.

INSKRYPCJA NR 1 - .....

INSKRYPCJA NR 2 - .....

ZDJĘCIE - .....

Karta pracy 5

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Największy rozwój piernikarstwa przypadł na XVII i XVIII w. Pojawienie się cukru zwiększyło dostępność pierników dla zwykłych ludzi. Rozwój rolnictwa i produkcja buraków cukrowych umożliwiła pieczenie pierników nawet przez biednych ludzi, którzy z buraków cukrowych gotowali gęsty syrop zastępujący miód. Zamożniejsi nadal kupowali słodkie wypieki w piekarniach lub cukierniach. Przez wieki nyskie piernikarstwo osiągnęło doskonałą poziom i uznaną renomę również poza granicami Śląska. Powołując się na książkę adresową z lat 20. XX w., można potwierdzić działalność dziewięciu firm trudniących się wyrobem i sprzedażą miodowych specjałów w tamtym okresie. Byli to: bracia Artelt, Paul Buchwald, Helene König, Paul Kunisch, bracia Reichelt, Heinrich Rudolf, Josef Sandmann, Arthur Scholz i Franz Springer.

W 1789 r. mistrz piernikarski Franz Springer założył rodzinną manufakturę słynącą z ekskluzywnych wyrobów korzennych, dla której w 1820 r. stworzono specjalną nazwę handlową - „Neisser Konfekt”. Jej znakiem handlowym był konik szachowy, nawiązujący do nazwiska właścicieli. Siedziba firmy znajdowała się niemal na wprost wejścia do bazyliki, w Rynku, pod numerem 27. W miarę rozwoju firmy, produkcję przeniesiono do nowoczesnej fabryki przy Rochus Alee nr 9 (dziś Aleja Wojska Polskiego), a dawny lokal pozostawiono jako sklep firmowy. Słynne nyskie korzenne specjały były cenione poza granicami, a tradycja ich wypieku przetrwała do dziś w Nadrenii, gdzie pod marką „Neisser Konfekt” produkuje się pralinki.

Opracowano na podstawie:
K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*,
<https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;
Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukala, M. Nowak, Nysa 2017.

Materiał numer 2 – zdjęcie sklepu Franza Springera na nyskim Rynku, ok. 1930 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/20/256
fot. G. Hoffmann

Materiał numer 2 – współczesne zdjęcie nyskiego Rynku

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3790
fot. J. Stemplewski

Porównaj dwa zdjęcia Nysy, czarno-białe pochodzące z lat 30. XX w. i współczesne. Odpowiedz, czy kamienica, w której mieściła się manufaktura Franza Springera nadal istnieje. Wyjaśnij swoją odpowiedź.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał numer 2 – reklama firmy Franza Springera produkującej pierniki

Reklama firmy Franza Springera, założonej w 1789 r. została wydana w 150-lecie istnienia firmy.

Źródło: *Führer durch Neisse und seine Geschichte*, oprac. G. Weiser. www.polona.pl, dostęp 9.12.2022

Podaj datę wydania reklamy .....

Zaproponuj hasło reklamowe dla wyrobów firmy Franza Springera.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 6

ZAPOZNAJ SIĘ Z MATERIAŁAMI I WYKONAJ POLECENIA

Materiał numer 1 – fragment tekstu edukacyjnego

Pierniki, oprócz swoich walorów smakowych, posiadały także inne zalety i zastosowania – używano je jako skuteczny środek pobudzający trawienie, wojskowy suchar, drogą pamiątkę (np. chrztu św.), a nawet narzędzie dyplomatyczne. Do wytwarzania dużych, ozdobnych pierników służyły figuralne formy piernikarskie wyglądem przypominające misterne rzeźby na drewnianych klockach. Do sporządzania form snycerz wybierał drewno lipowe, brzożowe, jaworowe lub klonowe. Wymiary deski mogły przekraczać nawet 1 metr długości. Były to zazwyczaj majstersztyki, czyli prace wykonywane na egzamin mistrzowski. Początkowo dominowała tematyka religijna, pojawiały się sceny zaczerpnięte z Biblii, wizerunki świętych,

a w okresie Świąt Bożego Narodzenia – Madonny z Dzieciątkiem. Z czasem popularne stały się rzeźby związane z życiem dworskim: herby, rycerze na koniach, wystrojone damy, karoce. Kolejno pojawiły się formy nawiązujące do folkloru, przedstawiające zwierzęta czy postacie w strojach ludowych, ale także dużym zainteresowaniem cieszyły się pierniki z wizerunkiem szlachcianek czy rycerzy. Pierniki przybierały również kształty symboliczne: dzik, oznaczający bogactwo i siły witalne, mógł być ofiarowany w prezencie, tabliczka z alfabetem przeznaczona była dla dzieci rozpoczynających naukę, bocian mógł być dobrą wróżbą dla młodej pary, a piernikowe niemowlę było pamiątką chrztu.

Opracowano na podstawie:

K. Dubiel, *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022;

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bukala, M. Nowak, Nysa 2017;

M. Żywirska. *Rzeźbione formy piernikarskie*, „Polska sztuka ludowa”, R. XI, 1957, nr 2, s. 67-106;

Forma do wyciskania pierników (dwustronna), <http://www.muzeum.nysa.pl>, dostęp: 7.12.2022.

Materiał numer 2 – forma figuralna z opisem

W nyskim muzeum znajduje się dwustronna forma (31,5 cm na 19 cm) z drzewa gruszy. Na jednej stronie widać siedzącego na krześle mężczyznę w obszernym kapeluszu. Stojąca przed nim kobieta czesze mu brodę. Mężczyzna wskazuje ręką na stojącą obok niego skrzynkę z napisem: „Tu w środku jest dużo pieniędzy”. Z kolei znajdujący się dole formy napis głosi: „Popatrz kochanie, daję ci to, żeby zadowolić cię mną. Ach tak chętnie to zrobię, bo dostaję za to nagrodę”. Druga strona formy przedstawia postać na koniu.

*Forma do wyciskania pierników (dwustronna),
<http://www.muzeum.nysa.pl>, dostęp: 7.12.2022.*

Źródło: Muzeum Powiatowe w Nysie, MNa/V 9

Materiał numer 3 – zdjęcie formy figuralnej przedstawiającej św. Mikołaja

Pani Kamila Kauczor z Muzeum Ziemi Prudnickiej trzyma formę do pierników

Źródło: fot. M. Wiśniewski, Muzeum Ziemi Prudnickiej, MP/E 20

Materiał numer 4 – formy figuralne

Źródło: fot. J. Cebula
Muzeum Powiatowe w Nysie, MNa/V 8

Źródło: fot. J. Cebula
Muzeum Powiatowe w Nysie, MNa/RA 2484

Opisz jedną z form figuralnych. Na jaką okazję mógł być wykonany piernik z wybranej przez Ciebie formy.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE DOMOWE DLA CHĘTNYCH

Poniżej podano dawny przepis na nyskie pierniki.
Wykorzystaj go i przygotuj pyszne domowe smakołyki.

Neisser Konfekt

**1 kg mąki, 2 jajka, 500 g miodu, 500 g cukru,
po łyżeczce: cynamonu, goździków, kardamonu,
250 g orzechów lub migdałów,
50 g cykaty (kandyzowane skórki pomarańczy, cytryny
itp.),
15 g potażu rozpuszczonego w 4 łyżkach stołowych wody
(potaż można zastąpić sodą).**

Połączyć wszystkie składniki i wyrabiać do ich połączenia,
podsypując lekko mąką aż ciasto przestanie się kleić.
Z ciasta po rozwałkowaniu na grubość pół centymetra
wykrawać różne wzory pierników.
Po upieczeniu ozdobić lukrem, gorzką czekoladą
lub orzechami.

GLEICH WIE
SCHLANGE IN DER
HAT, ALS IHNUS VCH
ERHÖHET WERDEN
IHM GLEVBENNICH
SONDERN
LEBEN

ANNO 1653 DEN 14. MART.
IST IN GOTT SELIGLICHEN
SCHLAFEN DER EHRE VEST
VND VOLGEACHTER HERR GEORGE
KLEH BVRGER VND PFEFFER
KUCHER A. HIER SEINES
ALTERS 58 JAHR DER
SEHEN GOTT GEDIG
VND BARMHERZIG
SEIN WOLLE
A. F. N. 6

MOSES EINE
WISTEN ERHÖHET
DES MENSCHEN SOHN
AUF DAS ALLE DIE AN
VERLOREN WERDEN.
DAS EWIGE
HABEN

VND ANNO 16. DEN
IST IN GOTT SELIGLICHEN
SCHLAFEN DIE EHRE VIEL
ERENDIGEN S. A. F. R. A. W.
SUSANNADES EHRE VESTER
VND VOLGEACHTER HERR
GEORGE KLEHES SEINE
EHRE H. A. S. F. R. A. W.
IHRES ALTERS 1 JAHR
DER SEHEN GOTT
GEDIG SEIN WOLLE
A. F. N. 6

Epitafium nyskiego piernikarza
fot. P. Kaszuba

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Państwowe w Opolu

Akta miasta Nysy, zespół nr 20, sygn. 1, 2, 256, 1810

Cechy miasta Nysy, zespół nr 121, sygn. 518, 520, 523

Zbiór Jerzego Stemplewskiego, zespół nr 3790, sygn. 246

Zbiór fotografii Tadeusza Horoszkiewicza, zespół nr 3898, sygn. 59

Muzealia:

Muzeum Powiatowe w Nysie

MNa/V 8, MNa/V 9, MNa/RA 2484

Muzeum Ziemi Prudnickiej MP/E 20

Źródła drukowane:

Codex Diplomaticus nec non epistolaris Silesiae, t. 3 Annos 1221-1227 comprehendens, C. Maleczyński (ed.), Wrocław 1956.

Irgang W., *Schlesien im Mittelalter. Siedlung – Kirche – Urkunden. Ausgewählte Aufsätze*, hrsg. von N. Kersken und J. Warmbrunn (Materialien und Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung 17), Marburg 2007.

Literatura:

Das Buch der Stadt Neisse, Deutscher Kommunal-Verlag G.M.B.H., Berlin-Friedenau 1925.

Dittrich D., *Alte Pfefferkuchenformen aus dem Museum*, „Jahresbericht des Neisser Kunst- und Altertums-Vereins” 1910, s. 42-45.

Długosz W., Nysa, <http://www.dokumentyslaska.pl/epitafia/miejscowosci/nysa>, dostęp: 7.12.2022.

Dubiel K., *Historia Nysy piernikami pachnąca*, <https://przewodnikponysie.pl>, dostęp: 7.12.2022.

Forma do wyciskania pierników (dwustronna), <http://www.muzeum.nysa.pl>, dostęp: 7.12.2022.

Historia rzemiosła na Śląsku Opolskim, red. nauk.: W. Musialik, Opole 2017.

Jakubowska H., *Nyskie zabytki etnograficzne w zbiorach Muzeum Śląska Opolskiego*, „Szkice nyskie. Studia i materiały”, T.1, Opole 1974.

Karta inwentarzowa Muzeum Powiatowego w Nysie, MNa/Ra 587.

Kasza R., *Rozwój rzemiosła w dawnym Prudniku od XIV do połowy XX wieku*, [w:] *Rzemiosło - stan i zmiany w wymiarze lokalnym, regionalnym i międzynarodowym*, red.: W. Musialik, K. Mazur-Włodarczyk, S. Edaich, Opole 2021, s. 217-229.

Księga rzemiosła Opolszczyzny wydana z okazji 20 rocznicy Polski Ludowej i 20 rocznicy wyzwolenia Opolszczyzny, red.: J. Bałaban, Opole 1967.

Kwak J., *Rzemiosło miejskie w rejencji opolskiej od schyłku XVIII do lat sześćdziesiątych XIX w.*, Warszawa-Wrocław 1983.

Lipiarz Z., *Formy piernikarskie w Muzeum w Raciborzu*, „Opolski Rocznik Muzealny” 1972, t. V., s. 103-137.

Mikulska-Wernerowicz M., Lewandowski K., *Formy piernikarskie ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu*, Katalog, Toruń 2020.

Ogiolda K., *Bożogrobcy. W Jerozolimie bronili grobu Jezusa, w Nysie opiekowali się ubogimi*, „NTO” 28-29.06.2014, s. 10.

Nysa, <http://www.dokumentyslaska.pl> [dostęp: 20.11.2020 r.].

Nysa – Śląski Rzym, teksty: A. Bułafa, M. Nowak, Nysa 2017.

Nysa – zespół kościoła farnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy, <https://zabytek.pl/pl/obiekty/nysa-nysa-zespol-kościoła-farnego-pod-wezwaniem-sw-jakuba-stars> [dostęp 09.12.2022 r.].

Samsonowicz H., *Cechy rzemieślnicze w średniowiecznej Polsce. Mity i rzeczywistość*, „Przegląd Historyczny” 1984, nr 75/3, s. 551-567.

Sikorski M., *Nysa zabytki i miasto*, Nysa 2011.

Sikorski M., *Nysa Śląskim Rzymem zwana i jej miejsce w polsko-czeskiej historii*, Nysa 2013.

Tomczyk D., *Pieczenie górnośląskich cechów rzemieślniczych z XV-XVIII w. i ich znaczenie historyczne*, Opole 1975.

Tomczyk D., *Studia z dziejów rzemiosła Śląska Opolskiego przed epoką feudalizmu*, Opole 1976.

Województwo opolskie – od rzemiosła do przemysłu, red.: M. Ciotuszyńska, K. Staniszewski, Bydgoszcz 2007.

Wólkiewicz, E. *Urzednicy miejscy Nysy do 1618 roku*, Toruń 2013.

Wólkiewicz E., *Kościół i jego wierni. Struktury kościelne i formy pobożności w średniowiecznej Nysie*, Kraków 2014.

Wypisy do dziejów Ziemi Nyskiej, red.: F. Hawranek, Opole 1980.

Żywirska M., *Rzeźbione formy piernikarskie*, „Polska sztuka ludowa”, R. XI, 1957, nr 2, s. 67-106.

Oferta edukacyjna Archiwum Państwowego w Opolu

www.opole.ap.gov.pl

FILMY

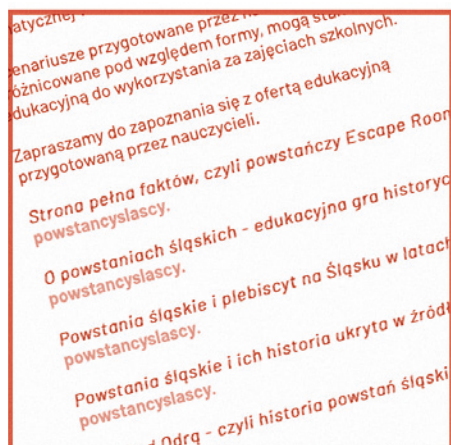
O kwaterunku, ślubie, upadkach

PODCASTY

Co się działo na Śląsku w czasach

SCENERIUSZE LEKCJI DO POBRANIA

100-lecie powstań śląskich i plebiscytu

MATERIAŁY EDUKACYJNE DO POBRANIA

100-lecie Związku Polaków w Niemczech

GRY ONLINE

LEKCJE ARCHIWALNE

2023

